

בצרון

ירחון למדע, לספרות ולבעיות הזמן

נוסד על-ידי חיים טשרנוביץ (רב צעיר) ז"ל

העורכים: נחום גלאצר (עורך-תורג'ם), צבי וולפסון

חבר המערכת בארץ-ישראל — שמעון הלקין

מנהל-המערכת: משה טשרנוביץ

שנה י"ט (כרך ל"ז) טבת, תשי"ח הוצרת ג' (199)

ה ת ו כ ן :

- 105 צבי וויסלבסקי ז"ל אפרים שמואלי
- 112 בפוסטאט-קאהיר (סיפור) יהודה בורלא
- 117 באין בשורה (שיר) ש. שלום
- 118 פנחס מינקובסקי — נעים זמירות ישראל צבי וויסלבסקי (ז"ל)
- 121 היהודים והיהדות בתפוצות בהארה סוציולוגית ש. בן-ברוך
- 125 שורות לרוקפורט (שיר) דוד קרמר
- 126 מי הוא דניאל הנזכר בספר יחזקאל? דוד שלמה שפירא
- 129 תפילה ליוכל ה-400 לגילוי אמריקה הובא לדפוס ע"י מ. חזקוני
כאספקלריה זעירה
- 132 (תשקיף הספרות העתית כמדינת ישראל) ב. י. מ—י
הערכות ודברי בקורת
שירה לשמה (קווים לדמותי הפיוטית של דוד שמעוני)
- 135 חיים תורן
- 142 „שבתי צבי והתנועה השבתאית בימי חייו“ שלמה אידלברג
- 142 לאור המצפון (אחר מפתו של יהושע אוכסני) שלמה דמשק
- 143 עם זכרו של אליעזר בן-יהודה חיים אורלן
- 145 תשובה א. ר. מלאכי
- 146 ספרים שנתקבלו כמערכת רשימות וסקירות
מחודש לחודש: (ועידת פיסגה וסיכוייה; מסע האמרשילד;
- 147 „ועידת הסולידאריות“ בקאהיר) יצחק עברי
- 150 ידיעות

„בצרון“
1141 ברודוויי
ניו-יורק

BITZARON

THE HEBREW MONTHLY OF AMERICA

Founded by: CHAIM TCHERNOWITZ (Rav Tzair)

Editors: NAHUM GLATZER (*Contributing Editor*), HARRY A. WOLFSON
SIMON HALKIN (*S. Israel*)

Managing Editor: MAURICE E. CHERNOWITZ

Nineteenth Year of Publication

Vol. XXXVII

TEVET, 5718 (January, 1958)

No. 3 (199)

CONTENTS :

Zwi Wayslawski—In Memoriam.....	<i>Ephraim Shmueli</i>	105
Judah Halevy In Fostat-Cairo (Story).....	<i>Y. Burla</i>	112
No Tidings (Poem).....	<i>S. Shalom</i>	117
Pinchas Minkowsky—An Appraisal.....	<i>Zwi Wayslawski</i>	118
A Sociological Study of Diaspora Jewry.....	<i>S. Ben-Baruch</i>	121
Lines On Rockport (Poem).....	<i>David Kramer</i>	125
The Identity of Daniel In the Book of Ezekiel.....	<i>David S. Shapiro</i>	126
A Prayer On the Quadricentennial of the Discovery of America.....	<i>M. Hezkuni</i>	129
Mirror of the Israeli Press.....	<i>B. I. M.—i</i>	132
EVALUATIONS AND BOOK REVIEWS		
The Poetry of David Shimoni.....	<i>Hayim Toren</i>	135
G. Shalom's Work on Shabbetai Zevi.....	<i>S. Eidelberg</i>	139
Joshua Ovsay (1886-1957).....	<i>Solomon Damesek</i>	142
Ben-Yehuda's Centenary.....	<i>H. Orlan</i>	143
Rebuttal.....	<i>A. R. Malachi</i>	145
Books Received.....		146
NOTES AND COMMENTS		
Review of the Month.....	<i>Itzhak Ivry</i>	147
News and Events.....		150

BITZARON
1141 Broadway
New York
MU 6-7680

\$7.00 a Year (\$8.00 Outside of U.S.)

Copyright 1958, by Bitzaron, Inc.

בַּצְרוּן

נוסד על־ידי חיים משרנובוין (רב צעיר) ז"ל

חוברת ג' (199)

טבת, תשי"ח

שנה י"ט (כרך ל"ו)

ד"ר צבי ויסלכסקי ז"ל

(קטעי-הערכה)

מאת אפרים שמואלי

א.

לידתו וגידולו של הד"ר צבי ויסלכסקי בין-התחומים, תחומי מדינות ותרבויותיהן ומאוייהן, ותחומי זמנים והלך רוחם. גרייבה, עיר מולדתו, משובצת משלש רוחותיה בתוך עיירות פולין וכפריה על סדר חיהם ודרכי פרנסתם, ושוכנת על הגבול שבין רוסיה הצארית ובין פרוסיה-גרמניה, וימי פריחתה של העיירה בחומר וברוח נסמכו לפריחתה הכבירה של גרמניה בסופה של המאה הי"ט. במסתו הסוציולוגית על עיר מולדתו כתב ויסלכסקי על עיקר טיבה זה שבין התחומים: "עיירת גבולין היתה גרייבה, הויתה הויתה מצרנית בכולה, על כל מעלותיה וחסרונותיה שלה, מפולשת לשלש תרבויות מתחרות זו בזו: לפולין מכורתה ומקורה... לרוסיה, שממנה שפעו פירות האדמה, הבהמה והעוף, ועמהם חדרו לאט לאט ובהתמדה השפעות לשון, תרבות וסדרי חיים, ולגרמניה, שבה מצאו רבים מבני העיירה את פרנסתם מתוך הרגשת חירות מסוימת, את לשונה ואת מנהגיה חיקו, ראו בה דוגמא נעלה לציביליזציה ותרבות". עמידתה זו במפולש ניכרה יפה בבניה, ואפילו באלה

שעזובה בנערותם, כגון בבניה שהתבלטו בספרות העברית: ע. אולסבנגר, ארי אבן זהב, שמעון ראבידוביץ וצבי וויסלבסקי. „כל שאיפות בניה של העיירה והתאמצותם בחומרות וברוחניות מצרניות היו: נמשכת היתה העיירה לכאן ולכאן, עתים גוברת היתה השפעה אחת ועתים עולה השפעה אחרת. מכאן גדולתה, מכאן גם לבטיה החברתיים והתרבותיים“.

השפעתה של רוסיה ניכרת ביותר מכוח ספרותה הגדולה. פריחתה של ספרות זו חלה דוקא בשעת ירידתה המדינית של המדינה, שהתמידה והלכה בכל המאה הי"ט ובתחילת המאה שלנו: מלחמות תבוסה ביפן ובמלחמה העולמית הראשונה ובמהפכה איומה שהחריבה יותר מכל תבוסות חוץ. בדורנו כשעלה בידי הרוסים לחזק את מדינתם כדי מעצמת עולם ענקית. ראשונה במעלה, פנה זיוה של ספרותה וניטל כל הודה. יותר מלמשכילי רוסיה, חוויה וחולמיה, הצמאים לאלוהים והכמהים ליופי, היתה הספרות הרוסית למשכילי היהודים מעין טריטוריה רוחנית, שבה נתעצמו; בעיקר היו הם שחשבו את הספרות הרוסית לגילויה היחידי של נשמת העם הרוסי. דומה היה עליהם שהאומה הרוסית קיפלה את כל נשמתה בצרור הספרים והחיבורים הפילוסופיים. תלושים היו מן המציאות האמיתית של המדינה העצומה והרחבה וברחו מפגיעה יום יום, מיצריה האפלים, מריבוי קללותיה, ואיומה היתה שעת הפכחון משכרון ספרות זו.

בקורת הספרות היתה ברוסיה זו רובה סוציולוגית ורק מיעוטת אמנותית. ממנה קיבל וויסלבסקי, אלא שעליה הוסיף נעימה פילוסופית של חיפושים ולבטים בעולם האדם, בעולם האומה, תרבותה ואלוהיה, בדיקות ובחינות של דרכו של אדם מישראל בעולם של דורותינו. הזעזועים העמוקים שנודעזעה רוסיה בימי המהפכה ואחריה עוררו רבים שכמותו לתהות על עצם טיבה של התרבות; לאור השלהבת הגדולה שליחכה עבודת דורות והתאמצות מוחין של רבבות נפקחו העיניים לראות ולהתבונן אל מקורותיה, דרכיה ותכליותיה של התאמצות אנושית זו הקרויה תרבות.

גרמניה היתה בעיני בן-הגבולין סמלה של הציביליזציה האירופית וגודל כוחה בישובו של עולם. וגדולה מזו: היא היתה בעיניו סמלה של אירופה, יוצרת התרבות החילונית, החדשה, המקנה זכויות שוות ליהודים בתוכה. באירופה זו ניתנה מגילת האמנציפציה ליהודים על ידי אב הרעיון של המשפט הטבעי, שעל פיו כל בני אדם שווים זה לזה ולפיכך בני חורין הם. כאן הפרידו את החוק המדיני מן החוק הדתי, שהוציא בשעת שלטונו את ישראל מחוץ למחנה העמים. כאן נולד גם הרעיון של האחדות הרוחנית של אירופה החדשה תחת האחדות הקודמת, הדתית, הקתולית. רעיון האירופיזם, שנתיקר ביותר על האדם מישראל: מערכת של ערכים „אנושיים-כלליים“ זה האימפריאליזם התרבותי האירופאי המיוחד.

ואף בין החומי הזמנים גדל וויסלבסקי. משעמד על דעתו כבר נתעורר

בית ישראל נתערטל מן הערכים שקיימהו קיום רוחני וחברתי. ביחוד נפגמה העמים במזרח ובעיקר ליהודים שם. יסודות המסורת נתערערו ללא תקנה. בית ישראל נתערטל מן הערכים שקיימהו קיום רוחני וחברתי. ביחוד נפגמה הנפש עם קרקור יסודותיה של האמונה. שאיפתה של ההשכלה נתמלאה מבחינת ההרס בלבד. ניטלה הכפיפות לתורת חיים ולסדרי חיים, שכל עצמם מורשה, ולא נתקיימה מבחינת הבנין: שיווי הזכויות בא במאוחר ונתערער מיד וכל כולו לא היה בו כדי לעמוד בפני ערעור הבית הרוחני, שבו חסה ישראל מימיו. בשעת הפכחון התחילו טובי האומה מחזרים אחרי ערכי רוח וחברה שלא נתמעכו במפולת הרוחנית הגדולה, שיהא כוחם עמם לשמש במקומה של אותה שלימות-פנים וחוכָן, שעברה מן העולם. התחילה אותה סתימת פרצים, ששעתה לא נסתיימה עד היום. במזל קרעי הנפש, שביאליק תארם בשירו „לאחד העם“ גדל וויסלבסקי אלא שלפניו כבר סללו דרכים כמה מהוגי האומה וממנהיגיה ולא היה עליו אלא לבדוק את דרכיהם, וכל מחשבתו נתונה היתה ל„בדק בית ישראל“ (כביטוי שהיה שגור בעטו של ש. ראבידוביץ). מחזור היה כל ימיו אחרי שיטותיהם של הוגים מישראל ומעמים, יוצרי ספרות עיונית וספרות יפה. שיטה לעצמו לא העמיד, אבל בכמיהת לב רבה דבק בכל ההוגים והפובליציסטים מישראל שיצאו לחדש עלינו ערכים עתיקים, העשויים לעמוד בפני דרישות החיים והדעת על כל שפען. יותר משהשיב שאל שאלות נוקבות, אף כי בניחותא, כדרכו כולה בחיים, מקבל בעין יפה הכרעות לב ודעת של יוצרים גדולים, המתכוונים לבנות את הפנים. עינתה אותו כל הימים הקושיה העיקרית: מה שיור חי. פורה, של עולם העבר פתוח לגידול ולהרחבה? בודאי, כוח פנים של העבר הוא המכריע, אם לכמישה ולמיתה ואם לחיים ולפריחה. כל שכובש את דרכו בתוך תהליך-ההשתנות התמידי בהתאם עמו או בניגוד לו זוכה להשתמר במערכה החדשה של תנאים ויחסים בינאנושיים, ובכוחו הוא קונה לו שבייתה גם בהווה ומפלט לו דרך לעתיד. אבל כיצד מכירים כוחו של זה וכיצד מחזקים אותו? בשאיפת הגאולה המדינית והרוחנית של ישראל בארצו ראה רצייה בערכים יהודיים וארופאיים ובמתן קבע ומסגרת להם שבתוך ההווה השוטפת חרגה מן המסגרות הראשונות. החיוניות היהודית הגדולה, שלה שר וויסלבסקי שיר מזמור במסותיו, בדומה לכמה מספרים ומשוררים עברים בני דורו זקוקה לבית שמירה רוחני חזק. דבר זה היה לו ודאי גמור, וזה היה עיקר פולמוסו עם קלצקין: „הרוח הוא משמרה, הוא מפלטה של החיוניות ולא קטלנה-מקפחה“. תולדות ישראל אינן יכולות לפרנס השקפה אחרת. משום כך קרוב היה וויסלבסקי קירבת רוח לידידו מנוער, ליחזקאל קויפמן. שבו מצא „בנאי מופלא לבנין גדול ועצמאי, המעניק קורת גג רוחנית לנבוכי דור, לנסערי הפיכות. לצמאי גאולה“.

ב.

דוגמה נאה של מיוזג בחינת ההתבוננות הפילוסופית-הסוציולוגית עם הבחינה ההיסטורית-האקטואלית, צירוף נאה של מעשה הוגה ומעשה היסטוריון ופובליציסטן אתה מוצא בספר „במזל מאדים“. „לסוציולוגיה של המלחמה ושלוחותיה“ (הוצאת נ. טברסקי, תשי"ג). עיקרו של ספר זה מאמרים על מלחמת העולם השנייה, על המעצמות שנאבקו בה, על אידיאות וכוחות חומר, על „שרי האומות“ וגורליהם ומאמצייהם בהתמודדותם אלה עם אלה. המאמרים הובאו כאן כנתינתם הראשונה, רובם בירחון „מאזנים“, לפי סדר מסוים. אלה הן מסות חשובות על פוליטיקה וחברה, על בעיות המדינות בדורותינו, בעיקר על המדינות שהן מופיעות מבחינת המאבק זו עם זו. הרבה השקפות ודיעות של סוציולוגים והוגים, שעסקו בבעיית המלחמה כחזיון חברתי ופוליטי בניתוח מדויק, הובאו כאן בהבלעה או ברמיזה בלבד. דרכו של המחבר, דרך המסה, המבליטה כמה רעיונות עיקר ואינה מחמירה בפרטים ובדקדוקים. ההברקות כאן מרובות וההקפדה על מיתודה של מחקר והסברה מועטת, אף כי אין לומר, שאין למחבר שיטה המבריחה את כל הרעיונות כולם בבריה התיכון.

הספר עוסק ב„תולדות שלא מעין הסיבות“. כן מתרגם המחבר את המושג הידוע של וואונדט „היטירווגיניה של התכליות“. אבל מה שהיה אצל וואונדט תורה פסיכולוגית בעיקרה, דומני, נהפך אצל וויסלבסקי לתורה מיטא-פיסית ברובה, מעין זו — בקיצור נמרץ — של רבות מחשבות בלב איש ובלב מדינה, אבל לא עצתם תקום. יוצאים לבקש אתונות ומוצאים מלוחה, או להפך. המחבר בא איפוא לברר קרע זה בין הרצון המודע ובין ההישג. אבל הוא מעמיק חקר: כוונתו לדון בהשקפות העולם של האומות הלוחמות הראשיות, והוא סבור שעיקר המלחמה לא היתה על שווקים ועל כיבושים פוליטיים, אלא על שלטונן של השקפות עולם מסוימות. אמנם לא השקפות נגלות בלבד. המחבר כולל בהן גם את „ההשקפות הנסתרות“, המתבטאות בכל חייהן ומאוייהן של האומות; והיריעה רחבה ומרבה-דעת.

ג.

בשני ספריו „יחידים ברשות הרבים“ (המהדורה השנייה, המורחבת מאד, בהוצאת אחיאסף, ירושלים, תשי"ז) ו„עירובי רשויות“ (הוצאת יבנה, תש"ד) דן וויסלבסקי בעיקר ביוצרי הספרות העברית. חידושו העיקרי בחקר הספרות העברית, הספרות היפה והעיונית, שהוא עומד ובודק את נכסי ספרותנו מן הבחינה הסוציולוגית-התרבותית, שהוא רואה בספרות מעין שליחות ציבורית, שנוצרה על דעת הציבור והיא מחוברת לקרקע האומה וצרכיה. לכאורה מתייחד היוצר עם נפשו בלבד ודולה גזוים ממעמקיה, כתלוש מן הציבור, אבל באמת יונקים שרשי יצירתו ממעבה אדמתו של הציבור. ספרותנו העברית החדשה

היא שופרם של הדורות האחרונים במאמציהם לשנות את מערכות יחסינו לעולם, לאדם, לחיים, לעם ולעמים, ולהעמיד עלינו מצוות חדשות תחת הישנות, כלומר — פרשה במכלול היצירה היהודית בדורות האחרונים, שביקשה לחולל את "המהפכה בהתכוונות אדם מישראל כלפי קוסמוס הדעת והתוויה של אירופה". "ספרות התחיה" מתחה בקורת חריפה על הויתנה של האומה בגלות ועוררה לגאולה שבלב ובמעשים. דע את עצמך וגאל את עצמך! — גזרה עלינו. עיקר זה עושה את הספרות העברית החדשה, לדעת וויסלבסקי, לספרות בעלת ערך אנושי ולאומי ממדרגה ראשונה. היא הפנתה אדם מישראל כלפי עצמו. כדי לתקן את דרכיו ביצירה ובעשייה, אבל גם עוררה אותו לפקוח את עיניו לרווחתה, לקלוט את העולם ולהתבשר מריחותיו וצליליו, מזיוו ותפארתו; היא חידשה עליו את העולם. בויכוח על הרביזיה של ספרותנו טוב לזכור עיקר זה, שוויסלבסקי חוזר ומדגיש:

"השירה העברית כאילו ראתה בפעם הראשונה את העולם, הטבע, השמש, הצמח, החי והאדם, דברים שהיו בבחינת נתונות לכל אדם, לכל בריה חיה, שאין הוא תוהה על תויתם ומציאותם אלא נאבק עמהם לפי דרכו, לפי כוחו ולפי עומק הרגשות, היו לשירה העברית בבחינת גילוי חדש. הקב"ה חידש אותה שעה על השירה העברית מעשה בראשית. איזו בריאות, איזו חסינות, איזו שאיפה לגבורה, איזה רעבון פרא לחיים, לצורותיהם ולגווניהם!" כללו של דבר: מה שהובלט באדם מישראל באירופה המערבית במאה הקודמת נתבלט גם ביוצרי הספרות העברית החדשה. אבל דברים אלה, אפילו הם ידועים ומקובלים עלינו, צריכים הסבר מרובה. חידוש זה של אומה זקנה מה טיבו, מה מוצאו ומה תוצאותיו? שוקד המחבר להוכיח במסותיו אלה, שהמרידה בישן לא עשתה את הספרות העברית חדשנית לתיאבון ולהקעים. מה שאמרו באדם מישראל בכלל, ביחסו לאירופה ולתרבותה, יפה כוחו כאן עוד יותר: הספרות העברית לא נסתחפה בגלי המהפכנות, הספקנות והניהיליזם. פיעמה אותה תשוקת איתנים להקים את הריסות בית ישראל.

בספר "יחידים ברשות הרבים" תוארו כעשרים וחמשה יוצרי ספרותנו. הוגים, מספרים ומשוררים, כל אחד ואחד ודמותו וייחוד דרכו, יוצר יוצר וסגנונו — עולם מלא של רגשות ודעות והבעתם. אבל כולם יחד מחוננים באהבת בנין, בשאיפה עזה לקוממיות אנושית וישראלית, והמחבר מנתח ברוב דקות, בטוב טעם ובבקיאות רבה את זיקתם לבעיית הדור על רקע מאבקו של הציבור העברי לשינוי תנאי קיומו המעורער. אחד העם ששאל כל ימיו: מה יהא על כנסת ישראל, משנפלו חומות הדת ונשברו צורות חייו של העם, האמין רק במי שאמת-הבנין בידו. התנגדותו למהפכה חלה "על כל הפתרונות לשאלות ישראל, אף על הציונות המדינית, ואין סומכים על נסים בבנין האומה ובבטחון עתידה". המחבר מנסה להוכיח, כי ההערכה המופלגת של הרוח בתורת אחד העם ויחסו אל הפרט כחלק מן הציבור, רוחו של קונט

נוססת בהם. ודאי הוא, כי נפתוליו של אחד העם עם הפוזיטיביזם, אם מיסודו של קונט ואם מיסודו של ספנסר, כמקובל עלינו, הוציאו את המחשבה העברית אל המרחב.

גם בברדיצ'בסקי המורד ומשנה הערכים מגלה המחבר את הבונה. כל ימיו היה זה הולך ומחפש את החומר והלבינים לבנין הגשרים בין ישראל לבין עולמה של אירופה. «איש השרשים והמקורות היה ברדיצ'בסקי ובלבו המו כל מורשי הדורות של ישראל, בדמו רתחו וגעשו יצרי חיים. שירה ומחשבה שנחנקו ושוקו»... ברדיצ'בסקי הטיל על עצמו לבדוק את ספרי חשבונותיה של האומה. הוא מצא אותם לקויים ומשובשים ובעבודה רבת מתח קנה לעצמו ערכים חדשים ואותם ביקש להקנות לאומה.

אין המחבר איש העיון בלבד; בעיקר במסות אלה על הספרות העברית ויוצריה הוא מתגלה כבעל טביעת עין וטביעת אוזן ואת הסברי העיון הוא מפסיק כאן לעתים קרובות בדברי סיפור ותיאור: הגנה שמרנית לויין, «שליחו המובהק של המעמד הבינוני» נואם באספה בתל אביב: «כדרכו, בהתלהבות יהודית, בחכמה ישראלית, בכשרון-הטפה עילאי. קומתו הגבוהה שנכפפה והלכה בשנים האחרונות, גודקפה שוב... אפולולית הלילה הליטה את אלפי השומעים שנצטופפו על הספסלים ונתלו בכל בליטה ובכל זיו של בניני התערוכה המרובים; רק שלולית קטנה של אור אשר מסביבו הבליטה את פניו הנוקשים, המחוטבים, פני אדם שאינם בטלים באלפים סתם-פנים, פני אדם שמעולם לא ניטלה ארשתם האופיינית; זיקרה את דמותו, דמות גזעית-יוחסנית, ושרבבה את צלו, צל רב מדות, שנמתח וטיפס כלפי מעלה. שוב נתאמת ונתברר לו בציבור ברבים — זה, מקום חיותו כל ימיו — שאכן צל לו, צל ארוך ארוך, והד לקולו, המתפוצץ באלפי בנות קול... התצל — צלו של בן סבסלוביץ, שעבר בחייו את כל תפוצות ישראל, ראה בחייהו, שמע לשיחת-דאגתו, האזין לרפיקת לבו, ועמד בצביונו. הקול קולה של היהדות הבינונית, הטיפוסית, הנושאת בעול ואינה בועטת, העמוסה סבל הדורות של תורתה ואינה מורדת, המקדימה לעולם את «הנעשה» בצו לגורל, הדם, הגזע, ל«נשמע» של השכל, מסיבות הזמן, תמורת ההרגשות והדעות של העמים». והנה הרמן כהן בקרב קהל תלמידיו. והנה יחזקאל קויפמן בבחרותו. המאמרים הם תרכובת יפה של מעשה אמנות וחקירה עיונית, יורדת לעומקם של הדברים ואינה מחמירה עם עצמה ועם הקורא בדקדוקי עניות יתר על המידה.

בכל מסה ומסה אתה מוצא דבר חידוש. טשרניחובסקי, למשל, הוא לדעת המחבר לא רק משורר העולם הטבעי בלבד אלא גם משורר העולם ההיסטורי. יתר על כן: הוא «המשורר ההיסטורי ביותר במשוררים העבריים». שלש ראיות זכה המשורר לראות את העולם. תחילה ראה בו מהרהורי לבו, מתקוותיו הרעננות ומשמחת הוויתו, שבה כרת אדם מישראל ברית חדשה עם העולם עם כל שפעת צבעיו וצליליו. אחר כך ראה את עצמו באספקלריה של

העולם, כדרכם של היונים הקדמונים, הפנתיאיסטים המובהקים. ולסוף נתגלה לו העולם ההיסטורי ומעמקיו, ואז גוה תמימותו ולחדות נתלוה הצער. שירת הבגרות של טשרניחובסקי היא שירה הירואית, ולכן גם טראגית. מנגינתו ההיסטורית היא לא רק מדבר ים, ממתוות על נהר כבר, ואף לא מיון בלבד, אלא קלוטה היא קליטת שירה ממאבקו של האדם ההירואי בכל הארצות והתקופות. ויודעת היא במעמקה, שעל כל נוי-אמת וגבורת-אמת נמורה גזירת הכשלון בעולם הזה. "ואף על פי כן נאה היא מפלת הגבורה מנצחונה של חולשה נוי אין קץ". מדברי המחבר מסתבר, כי שלש הראיות נתיחדו לשלש תקופות ביצירתו של טשרניחובסקי, אבל חבל שלא העמידנו כראוי על רבדיה של יצירה זו על פי סדר הזמנים.

אי אפשר לעמוד כאן על חידושי המתבר במסות אלה, אבל תזכר לטובה במיוחד המסה על יחזקאל קויפמן, חבר נעוריו של וויסלבסקי וידידו כל הימים, כאמור לעיל. כל סגולותיו היקרות של וויסלבסקי חוברו יחד במסה זו: עין בוחנת לפני ולפנים, כוח הסברה רבי-עוז ויקר-חן והתלהבות עמוקה לכל דבר ערך, הבונה את ספרות ישראל ואת חייו: "לא יצא אחד העם ונכנס יחזקאל קויפמן לבינה עמוקה בהוזה של ישראל, לחרדה גדולה על עתידו. לתהייה רבה על עברו". והמתבר הולך ומסביר את שיטתו של ההוגה-ההיסטוריון ב"גולה ונכר" ה"תולדות האמונה הישראלית" ומבליט את כוח הבנין הגדול: "זכתה הספרות העברית והעמידה בימי התמוטטות ורפיון של המחשבה הלאומית העברית. בנאי מופלא כמותו לבנין גדול ועצמאי, המעניק קורת גג רוחנית לגבוכי הדור, לנסערי הפיכות, לצמאי גאולה".

סגנונו של וויסלבסקי קובע ברכה לעצמו. בשום פנים אינו עשוי להבלע ולהטשטש בסגנוניהם של אחרים. בספריו, בתרגומו למופת ובעבודתו בעריכה העשיר את ספרות המדע והמחשבה העברית ביקר-סגנון מדויק ועשיר. הוא אחד המעולים ששקד בקרבנו על קיום רמת סגנון בדברי מדע ומחשבה, שתהא גבוהה כלשון אירופית מעולה, בלא חסרון ודחוק. במאמרו ובתרגומו אנו רואים אותו מהלך כבן בית גמור בבתי האוצרות של לשוננו. בדפוסים עבריים מקוריים הוא יוצק תוכן מודרני, ממוג ישן וחדש באוצר המלים ובדרכי צירופיהן. סגנונו השוטף בנעימה שטף רחב מקנה חיות מוחשית לדברים שבהפשטה. לפסוקיו קול רווה וצבעים בולטים ובני צבעים, עם תוספת הידורים ועיטורים.

ירושה נאה הניח אחריו.

בְּפוֹסְטָאט - קְאָהִיר

(מתוך אלה מסעי ר' יהודה הלוי¹)

מאת יהודה בורלא

...ודע, הקורא, לא שהינו בִּפּוֹסְטָאט כל כך הרבה (ארבעה חדשים ויותר), אלא מחמת שהואיל כבוד מעלת הנגיד סבנו שמזאל והבטיח לרבנו, שיביא דבר מסענו דרך המדבר לפני המלך (לתת לנו לוייה שנים־שלשה אנשי צבא) והיינו ממתנינים כל הימים באורך רוח ומבלים זמננו במושבי רעים או בתורים בקדמוניות מצרים במקומות קרובים ורחוקים. ורבנו, כפי שהודעתך, לא הכביד הרבה על כבוד הנגיד להחיש מסענו ונהפוך הוא: כמו הסית דעתו מהזשתו.

ויהי סמוך לחג השבועות הודיע מעלת הנגיד כי קרה מקרה פגע לשלטון והמלך חפצו זועם ברוב חמה וסביבו פחד ואימה. וענינו, שבכל שנה לעת האביב תצא משלחת־צבא ממצרים לאשקלון כדי לבדוק שם העניינים והצרכים והתכסיסים לחיזוק שלטון מצרים שם נגד הצלבנים הנמאסים. והשנה יצאה המשלחת כמשפטה מימים ימימה, אולם עד הגיעה לא רחוק מאשקלון פגעה בגודד פרשים צלבנים ונסתכסכו בדברים שני הצדדים עדי גפל קרב בין הגדודים והיתה יד המצרים על התחתונה ונפלו מהם כמה חללים וגם שבו הפרנקים חמשה חיילים מצריים.

ובחזור המשלחת בכלימה בערה חמת המלך ואין להשיבה והוא זועף ומשתולל יומם וליל באשר חמתו גדולה מיכלתו כי אין די כח ודי צבא לו לצאת למלחמה נגד הפרנקים. אולם מהיותו בעל גאות גדולה וחפץ בעוז ותהלה ישלה עצמו כל היום לשוא, כי יגביר מעתה חילותיו ברוב תוקף ויצא למלחמה על הפרנקים לעת החורף. ומחמת זו הצרה נמנע לבוא אל המלך בבקשה גדולה או מצערה.

ומהיות התקוה אבודה לצאת למסענו לציון דרך המדבר חזרו ועלו כל אותן העצות היעוצות וכל אותן ההצעות המוצעות כפי הידידים והאהובים ר'

(1) הכותב רשמי המסעות הוא נושא כליו וחסידו הגלהב של ר' יהודה: משה יהודה אלישמע.

חלפון²) ור' נתן³) ובפי מעלת הנגיד עצמו כפי שעלו בפי ר' אהרן אלעמאני⁴) וחבריו באלכסנדריה לאמר: ידחה רבי יהודה מסעו לעת עתה עד תעבור הבעתה ויצפה לישעה טובה וילך אז בבטחה פן, חלילה, יקרנו אסון אותו ואת בני חבורתו משיבוש הדרכים או מתגרת הצלבנים והן עליו אחריות גדולה וכתוב: לא תנסון את ה' אלהיכם וכו'. והרבו שום אמרים על אמרים, כולם תוכחה נסתרה מצופים ודברי רפיון-לב בהגיון מחופים וחזרו והציעו כפי שהציעו באלכסנדריה, לתת לרבנו כהונה גדולה: להרביץ תורה וחכמה בבית מדרש ערוך גאה בסידורים הדורים לחבורה גדולה מחמד-בחורים. ורבנו שמע שיחם כל שעה ואל עצתם לא שעה. פעמים ענה לחכמים כחכמתם ופעמים גשא בחומיה תרעמתם. ואולם באחד המושבים בארמון הנגיד הוגדשה הסאה ובאו מלים עד קצן בעטיו של אדם שחצן הוא ר' עובדיה פרחאת. וזה הענין בקיצורו:

במוצאי חג השבועות הזמנו לארמון הנגיד כמנהג פני העדה חכמים, משוררים ומשכילים לשמחת אסרו-חג בשיחת חולין. ורבנו יהודה ורבי חלפון לא היו בקו הבריאות ושלחו אותנו את יוסף ג'מיל⁵) ואותי לבקש מחילתם — ויעכבנו במושב וישבנו שם. מענין לענין שוב נאחו בסבך ענין מסענו לציון ורבו הדברים האמרים הטענות והמענות. פלתי דיבר הגיונות כדברונות ואלמוני סח על אסונות וסכנות. אכן הכל דיברו על אודות רבנו בנימוסין ובקילוסין כאהבתם וכהערצתם אותו בכל לבם.

והנה שם בין המסובים אותו אדם ר' עובדיה פרחאת, פגשנוהו לפעמים במושב החכמים והוא אצלם מליץ ומשורר ידבר גבוהה גבוהה כמו במלכות השיר הוא שורר. ואנו קראנו כמה משיריו ומצאנו חרוזיו ומשקליו משוכללים, אבל יבשים ומחושבים בדומה לפסלים מאבן חצובים, שיפה ונאה מבניהם אך רוח ורגש אין בהם. ברם לא הקילונו, חלילה, בכבודו ולא דברנו קטנה או גדולה כנגדו. ברם יש וראיתי לעתים דרך אנב כעין אותות מרירות בפניו מקנאתו ברבנו, כל שנודמן עמו במושב, וראה הכל מתפארים ביקרו ויהללו קסמי שירו. אך לא נתתי דעתי על זאת הן תקרה כזאת וכזאת.

אבל באותו מושב בליל אסרו-חג, עת הכל דברו על מסענו אלו דברים שאין להם שעור, שלח ר' עובדיה לשונו לאטו בסלסולים מפולפלים כמגן על סבוד רבנו בהילולים, אבל דבריו עטופים עוקצים דקים, ושיקחלים קלים וריקים, כגון שאמר כדברים האלה בקרוב:

אתמהה אשר יכבידו כל כך על רבי יהודה מצאת למסעו והכל ישפכו שיחם לפניו לבל יעפיל לעלות. והרי הוא עצמו שוקל הרבה בדעתו מפני

(2) הוא ידו הגדול של רבי יהודה ובביתו התאספו כל ימי שהותו בפוסטאט.

(3) מזכירו של הנגיד והוא מובהק וגדול בתורה.

(4) הרב הראשי באלכסנדריה, רופא ומשורר.

(5) בחור בן רב ידוע בגרנשה, שנספה לשירת רבי יהודה.

הסכנות, הפחדים והתקלות ולפיכך, נראה, לא יחפו לעלות, שכן לו רצה באמת בדבר היה קם ויוצא מכבר, כאמרם: אין לך דבר העומד בפני הרצון. והיתכן שאיש כמוהו יחמוד לו לצון, אשר אלינו ידבר על המסע בעוז תשוקה ובהחלטה נכונה ואל עצמו ידבר זהירות ומתינות על הנסיעה המסוכנת? ואולם שנינו: אל תדון את חברך עד שתגיע למקומו. אפשר עתה רוח אחרת עמו, או סיבה נסתרת לטעמו. לפיכך, לפי מיעוט דעתי, אל לנו להכביד על לבו בעצות ואמרים, לא איש כמוהו זקוק לעצה ולמחשבה מתונה והן הוא בעל העצה והתבונה, חס לנו מהטרידו על כל צעד ושעל, אם רצונו עמו ה' אלהיו עמו ויעל. אך כילה האיש להגנו היו כל המסובים כמתלוננים על שיחו ושיגו. אולם בטרם יגיעו לידי דיבור שמענו קול חביבנו רבי חיים סתרי, איש נחמד ורב מובהק, שואל מחילה שיגיד מלה קלילה.

ועלי להקדים בטאן כמה דברים על האיש המופלא הזה, מי הוא ואיזה הוא, היאך נקשר באהבה גדולה לרבנו וגמר אומר להצטרף הוא ונות-ביתו למסענו.

וגופא דעובדא כך הוה: ביום השלישי להגיענו לפוסטאט אחר מנוחתנו יומים, רבו כמו רבו הבאים להקביל פני רבנו, בעלי תורה ובעלי דעה ונכבדי העדה. ובין הראשונים לבאים היה רבי חיים סתרי, איש נמוך קומה, בעל דמות נעימה, כבן ששים לוקנה. רבי חלפון קרבו לפני רבנו בכבוד וביקר ואמר: הוא אישנו יקרנו, רבי חיים סתרי, בקי גדול בבבלי וספרא וספרי והוא נכבד ואהוב אצלנו כפלי כפלים יען הוא איש ירושלים. והאיש מאד עניו, ואיני אומר אלא מקצת שבחו בפניו.

מששמע רבנו, שהוא יליד ירושלים הושיבו לימינו והיה תוהה על קנקנו והיה מקבל פני הבאים וחוזר ומשתעשע בשיחה עמו. ורבי חיים סח לרבנו שהיה תלמיד מעיין בבחורותו בשיבת „תורה אור“ בירושלים ויצא למצרים, כבן י"ט שנה, בעניני משפחתו, כמה חדשים לפני הגזרה. לפני נפילת ירושלים בידי הערלים. ומסתמא ניספו תוריו וכל משפחתו, כגורל כל עדת ישראל, בידי הצר הצורר. מאז השתקע בטאן — ישב על התורה ועל העבודה. אבל כאמור רבנו בשירו, „לבי במזרח ואנכי בסוף מערב“, כן יאמר הוא כל הימים: אני במצרים ולבי בירושלים. ככסוף תינוק לחיק יולדתו כן יכסוף לעיר מולדתו. ציון הגיגיו כל היום מאז בואו הלום.

ואחר שאל ודרש רבי חיים למהלך מסענו לציון ולמספר בני חברתנו. ורבנו סח לו ככל אשר שאלו וארכה לו השעה עם רבנו עד עת הצהרים.

משהלך האיש חזר רבי חלפון וספר הרבה לרבנו בשבחיו. אמר: הוא אצלנו יחיד בינינו. הכרתו והוא שתקן מטבעו ושלל רוח בכל משמעו, יברח מפני הכבוד באמת ובתמים והוא עם עצמו ותלמודו כל הימים. פרנסתו בצמצום

ולא יבקש רק די מחסורו לביתו. (שני בניו ושלוש בנותיו כולם נשואים, עומדים ברשות עצמם, והם טובים וישרים כאביהם כי מחמו בדמם). משהגיע לבינה מנינו אותו חבר בית דין ומוזה שנים הרבה ישמש אצלנו אב־בית־דין. ומהיותו כל ימיו משכין שלום בין אדם לחברו — וכל שכן בין איש לאשתו — מעטים מאד בבית דינו הגיטין בכל אלו השנים. ובכללו, כל עצמו חטיבה בפני עצמו. אכן עמנו יהלוך באשר גלך אבל, לאמיתו, כמו ילך לבדו, נתן בתוך עצמו, וכמו דבר סתר יכון עמו, ואני, כשלעצמי — אמר רבי חלפון — אדמהו בעיני, כפי עוצם תלמודו ויקרת רוחו, כאחד תלמיד־חכם מדורות ראשונים, כעין אמורא ירושלמי, או אחד לבעלי הסנהדרין בימי בית שני, כפי שבאמת תורתו שופעת סמעין מים והוא מופלג ביראת שמים.

כזאת וכזאת הגדיל רבי חלפון דברים בשבחי זה האיש היקר ביקרים. ולמחרת אותו יום בא אלינו שוב רבי חיים סתרי לעת ערבים וסח לרבנו לאמר: כל אותו הלילה כל אותו היום לקח דברים בביתו עם בניו ובנותיו וכל בני משפחתו וגמר אמר שיצטרף הוא ואשתו למסענו (ובניו ובנותיו יבואו אחרינו אם יצליח ה' דרכנו) אבל הוא ואשתו — אין מעצור ואין מכשול ימנעם מעמוד בנסיון עדי יזכו לשכון בציון. ובאשר ילך רבנו ילך עמו ואשר יגיע לרבנו מן הטוב או, חלילה, מן הרע יגיע לו, כי כן מעתה קשורים־קשורים חיינו בחיי רבנו ואחריתו כאחרית רבנו. ואמנם מני אז ואילך אין יום כמעט לא ישבו שניהם יחדו ברוב או כמעט מתחדדים ומצטחצחים בדברי תורה ודעה.

ובאותו ליל אסרו־הג בבית הנגיד, היה הוא, רבי חיים, שביקש להגיד דבר באזני המסובים. ואני, מדעתי במרוצת הימים את האיש בענוות רוחו ובנועם שיחו, נתתי דעתי ורשמתי בפנקסי בו בלילה עיקרי דבריו והרתיים לפניך בדיוקם. בתחילה פתח וקשר כמה וכמה אמרים מדברי רבותינו, מן הגמרא והמדרישים, בשבח הישיבה בארץ ישראל וחידש לפנינו רעיונות נחמדים מרובים, נעמו הרבה לאזני המסובים. ואחר עבר ואמר:

מורי ורבותי, כפי שידעתוני מעודי אמנע עצמי תדיר מריב דברים. אשנא מצה ומריבה כדבר תועבה. ואולם זאת הפעם, לשמע דברי ר' עובדיה, חייב אני שאקיים: הוכח תוכיח את עמיתך. תמיהני הרבה היאך מלאו לבו רבי עובדיה להקל דעתו על רבי יהודה עטרת ראשנו. ורבי יהודה הן יחיד בדור, סביבותיו נוגה אור, גדול הוא בתורתו, עצום בשירתו וכביר בצדקת פעולתו. הן שורש נשמת האומה כולה בנשמת רבנו יהודה. כל פזורי ישראל בכף מאזנים אחת והוא בשניה. יען כל האומה כולה שקועה בתרדמה כבדה והוא האחד באומה קם להעתיר בעדה. הוא המבשר ראשון לציון. כי מה אנו כולנו, כל תפוצות ישראל באשר הן שם, בנים שגלו מעל שולחן אביהם מוכי שכחה עמוסי אשם. זה אלף ושבעים שנה הסכנו־שקענו בגלות מרה כלענה. כמכושפים נהלוך

בארצות תבל, מדמים עצמנו רואים, שומעים ופועלים, ברם לפי האמת לאמתה מוכי סגורים אנו, חרשים וכושלים, יען אין ראייתנו בגלות אלא ראייה חיצונית ואילו לראייה פנימית, נפשית — טחו עינינו, שחה נפשנו וכאביונים נדדה בעולמנו.

אמנם רבים וכן גדולים שאלו בכל דור ודור: עד מתי? עד אנה? אבל רבנו יהודה הראשון קם ואמר: די, עד הנה! לא בלבד בנועם שיריו ותחנוניו כי בגופו ובנפשו יורנו האמת הגדולה האחת, הלא היא שבירת הגלות. והוא, כמופת חי, קם ופרץ חומת הגלות, היום בכח, מחר בפועל, היום מעטים, בודדים, מחר גדודים גדודים, וזו הכונה ללשון הכפל בפסוק: בית יעקב לכו ונלכה נלך, בכל הדרכים, נלך בכל הזמנים, נלך בכל המצבים.

ואנו זכינו ואור רבנו זרח פה בגבולנו אבל ידאב לבנו ותדמע עינינו אשר נפל דברו במקומותינו כאבן במצולה, מלבד מתי מספר בדומיט לא קם ולא זע איש במחנה לא באלכסנדריה ולא בכאן. כולנו תעינו, איש לדרכנו פנינו ואני הקטן בישראל מרגע שמעי דברו דבקתי באורו, נספחתי לדגלו וכעבד נאמן אהיה לו.

ויהי ככלותו לדבר תוסיף איש ואיש דברו מי כמדה, מי כמתודה ומי כמברך את רבי חיים ברכת חזק ואמץ רק אותו האיש, ר' עובדיה החריש כנכלם ומהרה קם ונעלם.

כששבנו הביתה בעת מאוחרתה וסחנו לרבנו קצור הדברים משיח רבי חיים, אמר: ברוך הוא וברוך טעמו, אין זאת כי רוח ירושלים תפעמו. ולמחרת היום גמר אומר רבנו במוחלט: נאסוף כלינו ועוד יומים שלשה נשוב לדומיט. ואמנם בחפזון כביציאת מצרים כונן רבנו צעדיו וערך וסידר עניני ממון שבינו ובין רבי חלפון וקבעו לענינים זכרון-דברים. וביום י"א בסיון עשו לנו לוייה גדולה והפלגנו בספינה ביאור בדרך באנו הנה — וביום ד' בתמוז הגענו לדומיט בשלום.

בַּאִין בְּשׁוֹרָה

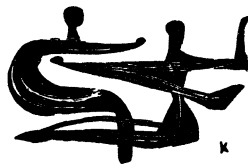
מאת ש. שלום

לוּ מִמָּה בְּשָׂרְתִי, כִּי אַתָּה עָמִי,
כִּי עֵינֶיךָ תִּרְאֵנִי, כִּי תִשְׁמַע שְׁמָעִי -
מִצְהָלוֹת בְּגִיל הָיָה שׁוֹטֵף דְּמָעִי.

לוּ יָדָה הַכַּרְתִּי, עַת תִּגַּע בִּי יָד
נִסְלָאָה, וְסִתְרַת - כִּל מִיָּתֵר יִרְעַד! -
עַד עוֹלָם אֲשַׂרְתִּי, כִּי אֵינִי בָּדֵד . . .

לוּ סוֹדֶךָ יִדְעָתִי מִתְּפַעַם בִּי, עַת
צַעַד רַו אַחֲוֹשׁ בְּצַעְדֵי צוֹעַד -
לֹא יַעֲצֵרְנִי מִנֶּת, כִּי אֶלֶף וְעַד!

כֹּה - אֲבִיט סְנִיף וְאַתָּה לִי זֶר,
בִּי הוֹמִים רַחֲמֶיךָ וּלְבָבְךָ אֲכֹר,
פֹּה אֶל פֹּה נִחְרִישׁ, מְזַר אֶל פְּנֵי מְזַר.

פְּנֵחָם מִיְּנִקוּבֶסְקִי - נְעִים זְמִירוֹת יִשְׂרָאֵל

(1859-1924 — קטעים ממונוגרפיה)

מאת ד"ר צבי וויסלבסקי

א. קנהיהמדה

... "נעים זמירות ישראל", "גאון הזמרה העברית" — אלו הן האפיטטים, כנויי-התשבחות שאנו מפזרים לו. לדעתי, התהילות הללו אינן מסמלות כראוי את אישיותו הרוחנית של מינקובסקי. הללו דומות למטבעות ישנות שנמחקה כבר צורתן. גדול הוא מינקובסקי ביותר ואין אנו יכולים למדוד אותו באמת-המדה הבינונית והממוצעת. כל כח תרבותי חדש, שמביא עמו תסיסה בחיינו, דורש גם קריטריון חדש.

מינקובסקי הוא הרמב"ם של הנגינה העברית. זמי שלמד בבית מדרשו של מינקובסקי, מי שזכה לחסות תחת כנפי המוחה שלו — זהו בודאי יסכים לדעתי ולא יראה בהשוואה זו שום אבק של הגזמה ושום חוצפה כלפי הגאון של היהדות הספרדית.

זה במה וכמה דורות נטש הוויכוח בין חכמינו: באיזה ספר של הרמב"ם מונח כל כשרונו הפילוסופי והתורני — ב"יד החזקה" או ב"מורה נבוכים" ב"יד החזקה" מופיע הרמב"ם לפנינו בתור סדרן גאוני שמביא בחשבון ומונה מספר לכוכבים, כוכבי-הרוח שתרמו לנו במשך הדורות. ב"מורה נבוכים" הרמב"ם אינו מסתפק רק בסידור התרבות שלנו, בקלאסיפיקציה גרידה. היהדות אינה כבר בעיניו בתוקת סכנה של ילד רך ומפונק שמתחייב בנפשו אם יהא מהלך בדרך יחידי... היהדות היא בעיניו של הרמב"ם כח עלומים שנתבשל ונתבגר די-צרכו; השקפת-חיים כוללת ומקיפה. "סינר האם" של הפרושים כבר עבר זמנו ובמקומו בא "כובע הנחושת" של הגבור היוצא אל המערכה. ומנסה הרמב"ם ב"המורה" להשלים בין היוונות והיהדות ובספרו הגדול הרי ישעיה הנביא ואריסטו נותנים ידיהם זה לזה לאות ברית...

ומה שהביע הרמב"ם במלים העניק לנו מינקובסקי בצלילים. בידו האחת מינקובסקי מסדר את היצירה של החזנות של תקופת העבר, מנשב הימנה את

(* זאת היא המסה האחרונה ששלח המנות ל"בצרון".

אבק הדורות ומנקה את חלודת הוקנה. ושוב מופיעה לפנינו שלשלת-החזק של הזמרה והמנגינה שלנו. מופיעה שלשלת יחסין זו ומצנצנת בכל "מראה כהן" שלה.

ובידו השניה הוא מנסה את הנסיון הראשון המוצלח להשלים בין נגינת המזרח, שנשמתו יונקת הימנה ובין נגינת המערב בכל שלל צבעיהן, גוניהן וצליליהן.

לפרדס זה, לשם השלום בין שם ויפת, נכנסו רבים אלא שהציצו ונפגעו. יחיד הוא מינקובסקי שנכנס בשלום ויצא בשלום. "היד החזקה" של מינקובסקי נראה בהסיסטומטיקה שלו. "מורה הנבוכים" בהרמוניה של נגינת אסיה ואירופה. מינקובסקי הוא, אפוא, "עושה שלום במרומיו" — השלום הרוחני העומד ברומו של עולם הנגינה והזמרה.

ב. חריפות ובקיאות

"לאו כל אדם זוכה לשני שולחנות" — זהו השולחן לפני אלוקי המוסיקה. לאו כל מחדש ויוצר זוכה להרמוניה הנשגבה שיש בה שני העיקרים היותר יסודיים — האינטואיציה והאירודיציה. או בהטרמינולוגיה שלנו — החריפות הבקיאות — האירודיציה זיכתה אותו בכל אותם כלי הטון שנשתמרו בפרסונאל האינטואיציה. הרעננות והלחות, ששאב וספג מעמקי הנשמה של שורש היהדות. הבקיאות — האירודיציה זיכתה אותו בכל אותם כלי הטון שנשתמרו בפרסונאל של הקולטורה העברית של תקופות שונות ונוסחאות שונות, כדי לפנות את הדרך בשביל המשכת היצירה שלנו.

בנוהג שבעולם, לצערנו, אין החריפות-האינטואיציה מתמלאה אלא מחורבנה של הבקיאות-האירודיציה ולהפך. או "ממשי דקים" של התחריף גרידה או "עבים כשקים" של הבקי גרידה... סתירה עולמית. אצל מינקובסקי נתאחדו החריפות והבקיאות והיו לחטיבה אחת. איחוד-קודשי, מקרי ופלאי. שאנו פוגשים רק אצל יחידי סגולה, דוגמת ליאונרדו די-ווינצ'י הגיתה.

ג. צמיחה וחתומה

שני מיני יוצרים יש: יוצרים חלוצים שמופיעים בהתחלתה של תקופה היסטורית, בחינת "בראשית ברא" ויוצרים מאספים שבאים בסופה של אותה התקופה, בחינת "סוף דבר הכל נשמע".

חתימת התקופה החשובה של היהדות הרוסית, שבאה בעטיה של האנדלמוסיה הסוציאלית, היהדות הרוסית שהכניסה קנינים רוחניים חשובים כל כך לאוצר התרבות שלנו — חלה בעת ובעונה אחת עם פטירתם של יוצרים רבים: מנדלי, פרץ, שלום-עליכם, פרישמן, לוינסקי, פרוג ומינקובסקי. כולם עמדו בוותיות אחת והתפללו בציבור — זווית הספרות. יחיד הוא מינקובסקי

שפרש לעצמו בנווית החברה והתפלל ביחידות. בספרות, האמנות והמדע שלנו השתתפו כוחות רבים, בשדה המוסיקה שלנו כמעט רק יחיד — מינקובסקי. רם ונישא פסע מינקובסקי ארוכות וקצרות בשנות חייו בדרך היצירה שלו, אעפ"י שההיסטוריה העמיסה עליו נטל-רב ומשא של דורות שלמים.

ד. „פנה הודה“

אודיסה, זו פומבדיטא של היהדות הרוסית, ששמשה במשך שלשים שנה בתור מקלט הרוח של דורנו — נתרוקנה מתוכנה. מי שמת ומי שנידון לגלות. כשביאליק יצא את העיר והיינו מתאבלים ואומרים: „פנה הודה“ — זיק התקוה לא הועם כולו והייתי מנסח ואומר: אל תקרי „פנה הודה“ אלא „פני הודה“... „פני“ — זהו כינוי החיבה, סמל החמימות, הערצה ואהבת הלב של ההמון שלנו. מששקעה גם חמתו של מינקובסקי, נתקיימה באמת בנו, יהודי רוסיה, הקינה: „פנה הודה, פנה זיוה, פנה הדרה“!

ה. תפילתו של מינקובסקי

הרכוש המוסיקלי-רוחני של מינקובסקי הגהו סיכום של שלשה זרמים-שיטות ששלטו בחייו זה אחר זה: חסידות, השכלה ולאומיות. משלשתן, חסידות, השכלה ולאומיות, זכה ונהנה והתפרנס. מהחסידות ירש את הרוימנטיקה, עולם-הדמיון והשתפכות הנפש, מההשכלה קיבל קורטוב של הרציאנליזמוס הבריא, אותו הקורטוב בצמצום שאין בו מן החוצפה ואינו ידחק את רגלי השכינה... והלאומיות שחררה את זמרתו מ„ניגון-הנכאים“ שנשתלטה במשך שנות הגלות הדיכאון.

„האנחה היהודית“, זו שתופסת מקום גדול כל כך אצל כל החוננים נד מינקובסקי ומשרה על נגינתם בת-קול של שעבוד, של השפלה עצמית, של יאוש גמור הנובע מתוך פורענות שאינה פוסקת — בתפילתו של מינקובסקי „האנחה“ הזו התנדפה קמעה-קמעה בזכותה של השפעת הלאומיות, ובטלה לגמרי. תפילתו של מינקובסקי אינה תפילתו של הדיוט שמוכן ומזומן להתאבק בעפר רגליו של „מלך עליון“. תפילתו שלו היא תפילתו של בן המתחטא לפני אביו-שבשמים.

הַיְהוּדִים וְהַיְהוּדִיּוּת בְּתַפּוּצוֹת בְּהַאָרֶץ סוּצְיוֹלוֹגִית

מאת ש. בך־ברוך

מחקרו האחרון של פרופ' אריה טארטאקובר, "החברה היהודית",

הוא פרי עבודה במשך עשרות שנים.

דרכו של המחבר היא לפתוח בעבר הרחוק והקרוב, לעבור לתיאור ההווה ולסיים בסיכויים לעתיד לבוא. בקיאותו בחומר, בפרטי הפרטים, היא רבה, והכשרון לקשר ולגשר בין הזמנים מתבלט לעיניך מיד. אין זה חיבור יבש אלא מדע שלהט-הפובליציסטיקה מתלווה אליו. משום כך לפנינו ספר השווה לכל נפש המעמיקה להרהר בגורלו של העם. הנה, למשל, הגדרת דמות החברה היהודית מקדמת דנא, כפי שהיא מוגשת לנו ע"י החוקר. התפתחותה דומה לשרשרת וכחוליה ראשונה מופיע בה "חזיב החיים", כשניה "ערכו של האדם", כשלישית "פרשת היחסים בינו לבין הזולת", כרביעית "היחיד והכלל" ולבסוף, כגולת הכותרת, תבוא האמונה שתפקידה "לבסס את ההישגים בפרשת ההתחברות והמוסר ולהעבירם לדורות הבאים". הרי לפנינו מהות היהדות בזעיר אנפין. הסוציולוגיה בזמננו היא מפוצלת עד לאין שיעור: יש לנו סוציולוגיה של הכלכלה, של הדת, התרבות (והלשון לחדר), של המדיניות, של יחסי-המינים, של האירגונים המקומיים, של השלום, של המלחמה, של האופנה, של הממון וכו'. פרופ. טארטאקובר מציג לפנינו את היהדות מבחינה סוציולוגית — את היהדות כדת וכלאום, כחברה מאורגנת. לדעתו היסודות, שהנחנו לפני אלפי שנים בהופיע עם ישראל על במת ההיסטוריה, נשתמרו בשינויים, שהזמן גרמם, עד התקופה האחרונה. כמובן אין הוא מתעלם מן השואה ומן המציאות החדשה, שנוצרה ע"י תוצאותיה הקטלניות, ובכל זאת זעיר שם זעיר שם משתדל הוא לגלות בה נסיונות של המשך המסורת, ויהא בצורות קלושות ביותר. הנסיונות הללו הם הם מקור אופטימיותו הסוציולוגית.

בשמונה פרקים מעביר לפנינו המחבר כבני מרון חלקים שונים של התמונה הכוללת היסודית. האוכלוסיה היהודית בפיוזוריה, מדיניותה הכלכלית והסוציאלית, פעילותה המדינית, הענינים הרוחניים, התחיה הלאומית, שבטי

* אריה טארטאקובר: החברה היהודית, הוצאת "מסדה" בע"מ, תל-אביב—ירושלים, תשי"ז.

ישראל והסיכויים לעתיד. זהו ניתוח של חלקים לשם סינתזה מקיפה, כוללת — עד שהקורא, בהגיעו לסוף המחקר מקבל באמת תמונה שלימה ורואה לנגד עיניו את התברה היהודית, כלומר את היהדות העולמית (חוץ ממדינת ישראל) מכל הבחינות.

הסוציולוגיה של זמננו קשורה קשר הדוק להיסטוריה, ואין לך עם בתבל כולה שמהלך ההיסטוריה כל כך נגע ופגע בו כעם ישראל. באופטימיות כי רבה תולה המחבר תקוות גדולות בגילויים שונים שיוליכו את עמנו, המפוזר כיום בשבעים ושבע ארצות, לקראת ביסוס קיומו והגברת אחדותו. המפוזר — תרתי משמע: הפיזור הגשמי, הגיאוגרפי רב כעת יותר מאשר לפני מלחמת-העולם השניה והשוואה הנאצית, וכתוצאה מכך גברה גם ההתרחקות הרוחנית, הלשונית והתרבותית שבין קיבוצי התפוצות. ריבוי נשואי התערובת, אדישות והתנכרות להווי יהודי, מקרי המרת הדת כיוצא באלו מחלישים את התקוות בלבנו. פרופ' טארטאקובר רוצה להאחז בדו-לשוניות ובדו-תרבותיות (שממנה חלק אחד יהיה יהודי, והשני מארץ מגוריו של כל קיבוץ יהודי), בתחיה דתית, באירגון הקהילות ובאירגון היהודי העולמי. אך אם לא נרצה לפרנס את נשמתנו באשליות, הרי נודה בגלוי כי יותר משה באלה תרופות ממשיות, תרופות מדומות כאן לפנינו.

דו-לשוניות או דו-תרבותיות — כמה רעוע בסיס זה. משני השותפים (נניח בארצות האנגלו-סאכסיות, שבהן נחיתים רוב יהודי הגולה) האחד, הזר, יהיו לו תשעה חלקים בנשמת היהודי והשני, היהודי, לכל היותר עשרת אחוזים. תחיה דתית: בנינים של בתי כנסת, ואפילו ריבוי לימודי קודש וכדומה — אין כאן עדיין תחית הדת, שפירושה אמונה והווי. בתי הכנסת ריקים כל הימים, להוציא שבתות וחגים (וגם בימים אלה לא תמיד יהיו מלאים). לימוד כשלעצמו אינו יוצר אמונה שבלב ובוודאי לא אורח חיים. בצרפת, בעיקר בעיר פואטייר, נוסדו באחרונה מרכזים ללימוד החיים והתרבות של ימי הביניים. כלום נסיק מכך שהלומדים — הפרופיסורים והתלמידים — חוזרים לאמונה ולהווי הדתיים של התקופה ההיא? ואשר לאירגון הלאומי הכולך וגובר, הרי יש לדעת כמה מבני ישראל בעולם מתעניינים בזה למעשה. בין שזו היא הקהילה המקומית ובין שהמדובר הוא באיגוד ארצי או עולמי, רק מועטים בלבד מגלים התענינות נפשית בפעולה האירגונית. והעיקר: צעירים כמעט לא תמצא שם. ובכן מה תקוותנו כי ניחל?

אופטימיות מעודדת, אבל לא מבוססת במידה שלימה, מוצאים אנו גם בתקווה שהאנטישמיות פחתה והולכת בעולם. הרצל הגאוני וז'אבוטינסקי, שניהם האמינו כי פחות יהודים באיזו ארץ פירושו פחות אנטישמיות באותה הארץ, ולכן העליה ההמונית לארץ ישראל עשויה להחליש את האנטישמיות בגולה מיד. לצערנו ידוע לנו כיום, שאמונה זו לא נתקיימה. בכמה מדינות. נשאר אחרי השואה או העליה לארץ שלישי, רבע או אף פחות ממספר אחינו

שהיה שם קודם לכן, אבל שנאת ישראל לא נחלשה. אין ליחס חשיבות לעובדה שהאנטישמיות במדינה זו או אחרת פחות רעשנית כעת משהיתה לפני דור. היא קיימת ובהזדמנות נאותה היא מזנקת ממקומה ופוצעת את היהודים. „ההתקדמות בשנים האחרונות — כותב ד"ר טארטאקובר — היתה בעיקר בכך ששנאת ישראל חדלה לתפוס את המקום העיקרי בשרשרת זו (של הפליית אנשים לרעה בגלל גזעם, אמונתם, לאומיותם וכו') — ויש היום חוליות אחרות, הבולטות יותר ממנה". לפי עניות דעתי, אין לערבב הפלייה בהפלייה ב„שרשרת“ המוגדרת ע"י המחבר. שנאת ישראל היא תופעה מסוג מיוחד לגמרי. אנו יכולים בנקל לתאר לעצמנו מצב, בו נעלמה השנאה ל„זרים“ (בשלטון, בצבור, בספרות וכו'), ובכל זאת השנאה ליהודים נשארה בעינה. כשהננו קוראים, למשל, את יצירות הסופרים הגדולים, הקלאסיים, של העם הרוסי (פושקין, לרמונטוב, נקראסוב, גוגול, דוסטויבסקי וכו'), הרינו מופתעים בהיווכחנו לדעת שארס השנאה לישראל מפעפע בנשמתם, אף כי כמעט חפשים הם משנאת עמים אחרים.

מי שמסביר את האנטישמיות בסיבות הגיוניות, מעשיות וכדומה אינו רואה את יחס הגויים אל ישראל כדבעי, ראייה נכונה ובהירה. באנטישמיות יש משהו אי-ראציונאלי שלא תבארו בדרך הפשט. טועה ד"ר טארטאקובר בהכריזו, כמו רבים אחרים, שהקמת מדינת ישראל נטלה לא מעט מכוחה של „התעמולה האנטישמית בעולם“. הקמת המדינה נטלה מכוחה במקום אחד והוסיפה כוח במקום אחר (למשל, בארצות-ערב, האיסלאם ואסיה בכלל). וגם אין מספיקה לנו ירידת התעמולה האנטישמית, בשעה שאנו יודעים כי האנטישמיות עצמה שרירה וקיימת, ויהא בלי התבלטות יתירה. צא וראה: כמה הוסיף פולמוס ההפרדה («סיגריגישין») — אחרי פסק הדין של בית המשפט העליון — אש לאנטישמיות בארצות הברית, או איך התלקחה שנאת ישראל בארצות הדימו-קריטיה העממית, פעם בימ-הסטאליניזאציה המוגברת ופעם בימי הדי-סטאליניזאציה. זהו הענין: שנאת ישראל קיימת בכל השכבות של הציבור הגוי, והריהי מתגלה פעם בצורה זו ופעם בצורה זו, פעם בהזדמנות זו ופעם בהזדמנות אחרת. „הכל שוטף“ ואף נעלם לפעמים לגמרי, אך לא כן שנאת ישראל. זהו כלל לא פאראדוקס גטולי-יסוד: אין לך בהיסטוריה האנושית גורם כה קבוע ומתמיד כאנטישמיות, והדוגמה האחרונה — המגונה כל כך — של פרופ. ארנולד טוינבי תוכיח. לא נוכל איפוא לקבל את נחמתו של פרופ' טארטאקובר שההצלה תבוא מהחלטות או"ם (ההצהרה על זכויות האדם, החוק של או"ם נגד רצח אומה) או מחוקי ארצות הברית ומדינות אחרות נגד אפליית וכו'. ודאי מצווים אנו להשתתף בכל האמצעים הללו של טובי האנושות, אך הם לא יביאו לידי ביטול האנטישמיות כל עיקר. כי טובי האנושות הם יחידים, מתי מספר, ואילו אנו חיים בקרב מיליונים ומאות מיליונים, והללו כולם נגועים ודבקים בשנאת ישראל, ארץ ארץ וגורמיה.

בחזיתנו הפנימית צודק המחבר בהצביעו על גורלן של העברית ואידיש במציאות הגלותית שהשמיטה באחרונה את הקרקע תחתיהן; אך עם זה רב ההבדל בין שתיהן, יען כי לעברית קם גואל — תחיתה במדינת ישראל והשפעתה על התפוצות, בעוד שגורם כזה חסר בעולמה של אידיש. אך, כדרכו לא לנטוש תקוה את במסיבות הקדורניות ביותר, מסיים גם כאן המחבר בהימנעות ממסקנה שלילית, וכה דבריו: „גם עתידה של אידיש תלוי בכך, אם תדע לשמור על מעמדה כשפת החיים וכשפת התרבות; ואין לתת תשובה ברורה לשאלה זו כיום”. והרי ברי לכל בר בי רב שאידיש לא תשמור על מעמדה וכו', והיעלמותה מן המציאות היהודית בעתיד הקרוב ברורה לחלוטין כבר כיום. לעומתה הלשון העברית — לא רך הודות לתקומת מדינת ישראל אלא גם הודות לגורמים אחרים — יש לה סיכויים ליהנות משיטת הדו-לשוניות, שממנה מקווה ד"ר טארטאקובר לגדולות, אמנם כשותף חלש לאין ערוך משותפה השני בכל ארץ וארץ (מן האנגלית, הספרדית, הצרפתית, האיטלקית וכו'). אגב, המחבר הנכבד עושה אותה הטעות שאנו מוצאים אצל כל היסטוריונינו כמעט: הוא מדבר על „דו-תרבותיות עברית-ערבית בתקופת ספרד הערבית”. ההיסטוריונים גם מריעים תרועה גדולה על „תקופת-הזהב” הגשמית והמדינית באותה מדינה. לא זו ולא זו! לא היתה או תקופת-זהב; רק מתי מספר היו נהנים מזכויות יתירות, מה שראינו בימי הביניים בהרבה מארצות אירופה, ואילו ההמון היהודי היה מדוכא והרגיש בגלות המרה. כמו כן לא היתה דו-תרבותיות: הערבית היתה שולטת כמעט כליל בקרב האוכלוסייה היהודית, ואילו העברית הסתפקה במועט, שלטה בתפילות ובחלק קטן של היצירה הספרותית. אחד הפרקים במחקרו של פרופ' טארטאקובר מדבר על התבוללות וטמיעה ומבאר את ההבדל ביניהן. נכונה הערכתו לחסידות, שאף כי נעלמה מחיינו בצורתה הראשונה (במאה השמונה-עשרה והתשע-עשרה), עוד עתידה היא להשפיע לברכה בחיינו וביצירתנו הרוחנית. דוגמה אחת מני רבות: דמויות נעלות סרבי לוי יצחק מברדיצ'ב, אוהב ישראל הגדול, ורבי נחמן מבראצלאב, הפייטן שבחסידות, עשויות להגביר ולהעמיק את ההכרה היהודית הדתית-הלאומית, ואין ספק שהדורות הבאים עוד ילמדו הרבה משניהם, ותגדל ההערצה כלפיהם וכלפי פעלם. ההווי היהודי, המשוררים והמספרים, המלחינים היהודיים, גם מדעי היהדות עוד עתידים לבנות תרבה על החסידות, שיצאה מנבכי נשמת העם והתרה שוכן עמוק בתוך תוכה עד היום הזה.

שורות לְרוֹקְפוֹרְט

מאת דוד קרמר

א.

יְדַעְתִּי בְּעַמְדִי בְּמַפְרָצֵי רוֹקְפוֹרְט
כִּי עֵינַי קוֹשְׁתוֹת קִמְרוֹנוֹת-עֵתִים
וְנַחֲרִי טוֹעֲמוֹת רִיחוֹת אֶמְיָנִים* עוֹבְשִׁים
שֶׁל דְּגִים וְסִתְּפוֹ קְטֹרֶף שְׁחָפִים
אֲלֵי הוֹלוֹת תְּרוֹטֵי מְשַׁבְּרִים חוֹלְפִים.

ב.

יְדַעְתִּי בְּהַתְּלַבְּטִי בֵּין כִּיפֵי רוֹקְפוֹרְט
כִּי פְעַמֵי עוֹקְבוֹת אַחַר סְדָקוֹת הָאוֹקְיָנוֹס
בְּאַנְקוֹר, כְּעוֹרֵב וְכַכְּלָב הֶרְעָבִים, עִם שַׁחַר,
לְפִלְאֵי הָאוֹצְרוֹת הַחוֹמְרִים בְּמַצְלוֹת הַחֲשָׁכוֹת.

ג.

יְדַעְתִּי בְּצִלְלֵי בֵי רַעֲשֵׂי-הַיָּם הַלִּילִיִּים,
כִּי הִרְחַק הַקְּדוּם מִחֲמִיא כְּמֵאָז כְּסוּפִים
בְּאַדְנוֹת הַמַּיִם הַרוֹטְטִים, הַדוֹדִים הַדוֹדִים,
וַיִּצְרוּ בְּלִי-שָׁבַע מְסֻתָּעַר בֵּין תְּנָרִים.

ד.

יְדַעְתִּי בְּרֵאוֹתֵי גְבִישִׁים וְקוֹנְכִיּוֹת בַּחֲלוֹת
כִּי רִיחַ קְדָמוֹן עוֹמֵם זָהָרִים
לְעֵינַי מְרַחֵק-אֶפֶק כְּבֹדֵי הַגּוֹת-תְּכֵלֵה
וּמְצוּם לְקַר וְלִפְרָר לְעֵינֵי-כּוֹכְבִים...

ה.

וְכֹה בְּהִשְׁכֵּמִי לְשַׁחֲרוּ שֶׁל חוֹף-רוֹקְפוֹרְט
יְדַעְתִּי כִּי הֵייתִי אֶחָד עִם תַּבַּל
וְתַבַּל הֵיְתָה אַחַת בִּי.

(* התרכובות הנוצרות ברקבון בשר הדגים — Amines .

מי הוא דניאל הנזכר בספר יחזקאל?

מאת דוד שלמה שפירא

ב יחזקאל יד. יב—יג אנו קוראים: „בן אדם ארץ כי תחטא לי למעל מעל ונטיתי ידי עליה ושברתי לה מטה לחם והשלחתי בה רעב והכרתי ממנה אדם ובהמה, והיו שלשת האנשים האלה בתוכה נח דנאל (כך כתוב, דנאל בלי יוד) ואיוב המה בצדקתם ינצלו נפשם נאם ד' אלקים. השם פסוק טז: „שלשת האנשים האלה בתוכה חי אני נאם ד' אלקים אם בנים ואם בנות יצילו המה לבדם ינצלו והארץ תהיה שממה. ועוד שם (פסוק כ') חוזר הנביא על הרעיון הזה ששלשת האנשים האלה לא יצילו בניהם ובנותיהם רק הם ינצלו. בין המפרשים המסורתיים מקובל הדבר בלי פקפוק כי שלשת הצדיקים הנזכרים הם אותם הידועים לנו בספרי המקרא, נח מספר בראשית, איוב הידוע מהספר הנקרא על שמו, ודניאל בן-דורו של יחזקאל. גם בפרק כ"ח בספר יחזקאל (פסוק ג') נזכר דנאל כחכם גדול: „הנה חכם אתה מדנאל כל סתום לא עממוך. גם כאן לא פקפק מי שהוא שדניאל הנזכר כאן הוא אותו הידוע לנו בחכמתו על פי המסופר עליו בספר דניאל. מכיון שדניאל שהיה בימיו של יחזקאל היה מפורסם בצדקתו ובחכמתו לא היתה סיבה מספקת להסתפק בזיהותו של דניאל שבספר יחזקאל. אולם אפשר היה לשאול מדוע היה הנביא צריך להזכיר שמו של צדיק וחכם בדורו בשעה שודאי היו חכמים וצדיקים מפורסמים בדורות שלפניו, ובודאי שיותר מתאים היה להזכיר צדיק מדורות עברו, שהרי אין הקב"ה מיוחד שמו על הצדיקים בחייהם (תנחומא, תולדות ז'). אך שאלה זו לא נשאלה על ידי המפרשים מאחר שחשבו שזיהוי אחר אי-אפשר.

אולם בימינו נתגלו כתבי אוגרית ובתוכם נמצאת מגילה המספרת על דנאל הכנעני אשר היה מן הרפאים. לדנאל לא היה בן והוא התפלל לאל (כלו) לאל, ראש הפנתיאון הכנעני) שיתן לו בן, ואל ענהו. לבן הנולד, אקתה, נתנה מתנה, קשת, מהאל כותר. אולם ענת, אלת המלחמה, רצתה שיתן לה אקתה את הקשת, והוא לא רצה. האלה נתמלאה עליו חימה ושלחה את יתפן שלוחה להרוג את אקתה. את השליחות מלא יתפן באופן מספיק. תגובתו של דנאל

למות בנו היתה טבעית. הוא קלל את קריות אבלים מקום שם נהרג בנו והוא התפלל לאלים שלא ירד טל ומטר שבע שנים. סופו ושל יתפן נראה שנהרג על ידי פגת בתו של דנאל שנקמה את נקמת אחיה. סופי הדברים חסרים בכתבים שנמצאו. משערים שאקתה קם לתחיה על-פי תפילתו של דנאל¹. החוקרים נפלו על המציאה הזאת, ועל פי רמזים שכבר יצאו מפהם של חוקרי המקרא של המאה שעברה², ששלשת הצדיקים האלה הם מאומות העולם, זיהו את דנאל של יחזקאל עם דנאל של כתבי רס-שמרה³. גם דניאל חזתנו של חנוך בספר היובלים פרק ד', כ' זיהו עם דנאל של כתבי אוגרית⁴. והשערה זו נתקבלה כאמת שאין להרהר אחריה. מה יש במיתוס של דנאל הכנעני שיש לו צד שווה עם דנאל של יחזקאל? דנאל האוגריתי הוא עובד אלילים מובהק ואין בו דבר שעל פיו נוכל להכירו כחכם. רק ביטוי אחד שהוא דן דין אלמנות ושפט משפט יתומים יש בו דמיון לצדיק ישראלי⁵. וגם זוהיה עם דניאל של ספר היובלים הוא מפקפק מאד, שהרי השמות בספרים החיצונים כנראה הם מלאכותיים, או שהם מיוסדים על שמות מקובלים בישראל. אמנם אפשר שבישראל מקובלות היו מסורות אחרות על דבר דניאל צדיק וחסיד וחכם של אומות העולם, אולם קשה לקבל שזהו אותו דנאל של כתבי אוגרית.

לפי דעתי יש לחפש את הויהוי במקום אחר, ונראה כי מפתח למצוא את הסוד יש לנו. בספר דברי הימים נזכר, כי בנו השני של דוד היה דניאל שילדה לו אביגיל, ובספר שמואל נקרא בשם כלאב (דהי"א ג. א; ש"ב ג. ג.). לחז"ל היתה מסורת על חכמתו של בנו זה של דוד. עיין ברכות ד' ע"א: «לפיכך זכה דוד ויצא ממנו כלאב» (ברייתא מובאת שם), «ואמר ר' יוחנן: לא כלאב שמו, אלא דניאל שמו. ולמה נקרא שמו כלאב? שהיה מכלים פני מפיבושת בהלכה, ועליו אמר שלמה בחכמתו: בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני», «ואמר: חכם בני ושמח לבי ואשיבה חורפי דבר'». (כנראה שפירשו שהפסוקים האלה שבמשלי נאמרו על ידי דוד לכבוד בנו דניאל).

גם צדקתו של דניאל בנו של דוד היתה מפורסמת. בבבא בתרא י"ז ע"א (שבת נ"ה, ע"ב) נאמר עליו, שהוא היה אחד מאלה שמתו בעטיו של נחש. וגם נאמר עליו שנכנס לגן עדן בחייו⁶. אף כי בנוסחאותינו במסכת דרך ארץ זוטא

1) עיין מאמרו הממצה של שלום שפיגל, בספר היובל של הפרופ. לוי גינזבורג, בחלק האנגלי, 310—318. הטכסט נמצא בתרגום אנגלי בספר: Ancient New Eastern Texts מאת פריטשארד, 149—155.

2) עיין שפיגל שם ע' 310, הערה 10.

3) ועיין גם אולברייט, From the Stone Age to Christianity ע' 253.

4) אולברייט, שם, וע' 633 הערה 16.

5) עיין פריטשארד ע' 151, 8—6: 5, ושפיגל 312.

לא נזכר שמו של כלאב בנו של דוד, אך בודאי שישנם נוסחאות שנמצא זה שעל פי זה כתב ר' לוי גינצבורג שנכנס כלאב לגן עדן בחייו.
הרי שבאגדות ישראל היה דניאל (כלאב) בנו של דוד מפורסם כצדיק גדול וחכם יוצא מן הכלל.

אך יש כאן להתעכב על פרט אחד, על שייכותו של דניאל זה להצלת בנים ובנות שהוזכרה ביחזקאל. פרופ' שפיגל רוצה למצוא את הקשר בזה ששלשה אלה הצילו את בניהם, נח בשעתו, ואיוב (על פי פירוש שבניו הושבו אליו, או על פי אגדה שהיתה רווחת במובן זה), וגם דנאל האוגריתי הקים את בנו לתחייה — כל זה על פי השערה — על ידי תפילותיו. אם דניאל של יחזקאל הוא בנו של דוד יש להבין מה הקשר שקשר אותו עם נח ואיוב? אולי יש לקשר את ענין הצלת בנים ובנות עם יחסו של דניאל לדוד, שהרי דוד אבד אחדים מבניו, אמנון בנו הראשון מבת שבע, אבשלום ואדוניהו, ועיין סוטה י' ע"ב על תפילתו של דוד להציל את אבשלום מרדת שחת, וגם קרה ענין של מיתת בנים בעון אבותיהם בימיו של דוד, עיין שמואל ב' פרק כ"א, וגם ענין זה קשור עם השם מפיבשת (עיין שם פסוק ז) שהיה לו שייכות על פי האגדה עם כלאב-דניאל בנו של דוד. ואם כן כוונת הנביא, שלא לבד שדוד ושאוול לא יכלו להציל את בניהם, אף צדיק בלי חטא כדניאל לא היה בכחו להציל את בניו ובנותיו.

האגדות על דניאל בנו של דוד בודאי שלא בדו אותן חז"ל מלבן, וכאגדות אחרות היו כנראה עתיקות-ימים. גם לא נראה שמקור האגדה הוא מהפסוקים ביחזקאל שהרי אין רמז לזיהוי זה בדברי חז"ל, ומוכרח הוא שהאגדה הזאת יסודה היה במציאות או שנוצרה באופן עצמאי בזמן עתיק.

6) עיין בספרו האנגלי של פרופ' לוי גינצבורג על אודות היהודים חלק רביעי, 118, ובחלק החמישי, 276, הערה 142.

תַּפְּלָה לְיוֹבֵל הַ-400 קְנִי אַמְרִיקָה

הובא לדפוס ע"י מ. חוקוני

באוקטובר של שנת 1892 הוחג בארצות הברית יובל ה-400 לגילוי חלקי העולם החדש על ידי כריסטופר קולומבוס ומלווייו. ליובל היה גם אופי דתי, ויהודי אמריקה חגגו אותו בשבת דחול המועד סוכות, תרנ"ג. בדרשות שהשמיעו הרבנים בבתי כנסיות לכבוד היובל, הודגשה העובדה שגירוש יהודי ספרד חל בעת בה הפליגו אניות קולומבוס למסען בכיוון היבשת הבלתי-נודעת, ואיך התנקמה ההיסטוריה בממלכה הארורה, שנהפכה מקיסרות גדולה למדינה עניה.

בניו-יורק התקיים איגוד של קהילות חרדיות, בפיקוחו הרוחני של הרב יעקב יוסף, המגיד מווילנה, שנתמנה לרב הכולל. מזכיר הקהילה הכללית היה הסופר העברי-האידי והמחנך יהודה בוכהאלטר, ולו נמסרה המשימה לחבר תפילה מיוחדת לכבוד היובל לגילוי אמריקה. בוכהאלטר (1860 — ?) היה יליד מאריאמפול, ליטא. הוא בא לארצות הברית בשנת 1880. עסק ברוכלות, שלח קורספונדנציות ל"המליץ", השתתף בשבועון האידי "יידישע גאזעטן", וחיבר שני קונטרסים בעברית, — "יתרון דעת החכמה" ו"גודד ממקומו". בשנת 1884 חזר לרוסיה, היה עוזר פנימי במערכת "הצפירה" והשתתף ב"האסיף". בשנת 1887 בא שנית לאמריקה, ובשנות 1888—1892 היה מזכירו של איגוד הקהילות בניו-יורק. אחר כך עסק בוכהאלטר בהוראה עברית, ובשנת 1912 נתמנה למנהל בית הספר על שם משה מונטיפיורי. הוא הוציא בידיש את הקובץ "דער וועקער" ("המעורר"), מוקדש לחינוך העברי ובעיותיו, ובעתונות העברית והאידיש פירסם מאמרים בעניני חינוך במגמה חרדית.⁽¹⁾

התפילה שחיבר בוכהאלטר בשם רב הכולל, הוקראה בשבת דחול המועד סוכות בבתי-הכנסיות של החרדים בניו-יורק ובערים אחרות. התפילה שהיא פסיפס של פסוקי תנ"ך וגיבי הסידור והמחזורים, כוללת בתוכה גם "תחינה" לגאולה שלמה ולקיבוץ גלויות והיא מסתיימת במעין "מי שברך" לנשיא ארצות הברית, לסגנו, למזכיריו ולמדינה כולה.

(1) משה חוקוני: עברים כחלוצי יידיש באמריקה, — מצודה 7, תשי"ד, ע' 520—521.

התפילה נתפרסמה כעלון מיוחד והיא חזרה ונדפסה גם בעתונות היהודית של הימים ההם².

תפלה

ליום מלאת ארבע מאות שנה להתגלות ארץ החדשה על ידי כריסטאפער קאלומבוס.

אל אלוהי הרוחות לכל בשר אשר בידך נפש כל חי ורוח כל בשר איש! אתה הוא האלהים לבדך לכל ממלכות הארץ, אתה עשית את השמים ואת הארץ, תבל ומלואה אתה יסדתם, נותן נשמה לעם עליה ורוח להולכים בה. ומני אז בראת תבל ארצך הבדלת אנש מראש, יציר כפיך מבחר ברואיך, ותכיריהו לעמוד לפניך לשרת בהיכל חכמתך ותחסרהו מעט מאלוהים בחכמה בינה דעה והשכל עם הרוח אשר אצלת לו ברכה להתחקות על שרשי מחצב עולמך למען יכיר וידע פלאיך מה רב טובך אשר צפנת לברואיך ואו יודה לך על הסדך ואמתך ובקהל עם ירוממך, כי מאז מעולם ועד עתה הגדלת רחמיך לבני סגולתך שארית נחלתך, וכאב הדואג לבניו דאגת לצאצאי בחיריך... ועל כל צרה שלא תבוא שמת עליהם עינך לטובה לבל יאבדו ח"ו מתחת שמיך, וכמו שדברת בחזון לעמך על ידי ירמיהו נביאך „מקוה ישראל מושיעו בעת צרה“ (ירמיה י"ד). וגם בימי הבינים בעת אשר חשכת הבערות ואיסבלנות כסה [כסתה] את פני ארץ ספרד ועל פני מלכה ושריה ובני עמה שכנה עננה הרת חרב הרג ואבדן של כליות ושמדות על עמך ישראל ובאש קנאתם הרגו טבחו שרפו באש את אלה שמסרו נפשם על קדוש שמך, הגה גם אז ברחמיך הרבים הקדמת רחמים לרוגזו ובטרם תמחץ הכינות צרי למכאובם ומחץ מכתם רפאת ביום זעם, כי העירות רוח ממרום על האיש הדגול מרבבה „אדם הראשון בארץ החדשה“, הלא הוא כריסטאפער קאלומבוס עם שני בני עמך אשר ארחו לחברה עמו וכמוהו כמוהם השליכו נפשם מנגד לעבור ארחות ימים מעבר לים האטלאנטי לבקש להם שמים חדשים וארץ חדשה אשר עוד לא דרכה שם רגל איש איירופי מעולם, ואתה ברחמיך הרבים ראית בצרת נפשם ואת כל התלאות אשר מצאתם בדרך. נתת להם בים דרך ובמים עזים נתיבה ותביאם לשלום למחוז חפצם וישמחו כי תקותם באה, תאות לבם נתת להם וניד שפתם בל מנעת סלה ותשועתך עמדה להם ביום השנים עשר לחדש אקטבער שנת 1492 למצוא ארץ רחבת ידיים ומלאה ברכת ד' הנקראת ארץ אמריקא, אשר בה מצאו בניך העשוקים סתרה מפני שורה. ומני אז ועד כה בכל פעם השיגום בלהות אויב ומתנגם של גזרות רעות ושמדות ר"ל בארצות פזוריהם החישו מפלט להם מרוח סועה וסער לארץ החדשה זאת, אשר קבלתם בזרועות פתוחות ובסבר פנים יפות של חבה

2) אנו מפרסמים את התפילה לפי הנוסח שנדפס ביומון „ידישעס טאגעבלאט“, של 3 באוקטובר 1892, ובשבועון „ידישע גאזעטן“ של 5 באוקטובר 1892, — ערב סוכות, תרנ"ג.

חופש דת ושיווי זכויות אשר ענדה עטרות לראשה המחוקק הגדול הנשיא הראשון הישר באדם דשארדו וואשינגטאן וסיעתו מנוחתם כבוד — אשר לזאת נאספנו כולנו לפניך היום הזה במלאת ארבע מאות שנה להתגלות הארץ החדשה להודות לך בקול רנה והמון חוגג על הנסים ועל הגבורות והתשועות שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, וגלגלת זכות על ידי הגבר הוקם על כריסטאפער קאלומבוס ורעיו היהודים לזכות את כל נרדף וקשה יום ומר נפש של כל עמי התבל בכלל ולעמך ישראל הממושך וממורט בכל ארצות פזורנו בפרט אשר בה עשית להם תשועה גדולה ופורקן כיום הזה. ואנחנו תפלה לאל חיינו מעוון ישועתנו המושיע לנו בעת צרה ואשר הוציאנו מעבדות לחרות ממצרים וספרד כי ישוב ירחמנו לקבץ נדחנו מכל ארצות פזורינו ויוליכנו קוממיות לארצנו ויתננו לשם ולתהלה בכל עמי הארץ בשובו את שבותנו כמו שכתוב: „בעת ההיא אביא אתכם ובעת קבצי אתכם כי אתן אתכם לשם ולתהלה בכל עמי הארץ בשובי את שבותיכם לעיניכם“ (צפניה ג') וכו' אמן סלה.

יזכור אלהים את נשמת התייר הגבור והנערץ הנכבד כריסטאפער קאלומבוס שהלך לעולמו ויסתירהו בסתר כנפיו לעולמים בתוך שאר נפשות הצדיקים הישרים חסידי אומות העולם בעבור שאנו מתפללים בעד נשמתו ובגן עדן תהא מנוחתו. ת'נ'צ'ב'ה.

יזכור אלהים את שני בני היצהר מבני עמנו שארחו לחברה עם התייר הגדול והנכבד כריסטאפער קאלומבוס והסתירם בסתר כנפיו לעולמים בתוך שאר נפשות ישראל בעבור שאנו מתפללים בעד נשמתם בגן עדן תהא מנוחתם ת'נ'צ'ב'ה.

יזכור אלהים את נשמת המחוקק החסיד הנשיא בארץ החדשה דוארדו וואשינגטאן עם בני סיעתו הישרים והתמימים ויסתירם בסתר כנפיו לעולמים בתוך שאר חסידי אומות העולם בעבור שאנו מתפללים בעד נשמתם בגן עדן תהא מנוחתם ת'נ'צ'ב'ה.

**

אנא השם! שלח נא עורך מקודש לכבוד נשיא ארצות הברית בנימין האריסאן ומשנהו לוי פ. מארטאן עם כל השרים הנושאים משרה בממשלת הארץ הזאת. אנא השם! ברכם טהרם רחמם צדקתך תמיד גמלם ויבלו ימיהם בטוב ושנותיהם בנעימים — שוה עליהם הוד והדר וכצנה רצון תעטרם אמן!

**

אנא השם, צוה ברכתך לארץ הזאת ולדורים עליה ופרוס עליהם סוכת שלמך, חסד ואמת יפגשו צדק ושלום ישקו ולא ישמע כל פרץ וצווחה ברחובותיה. אנא השם, השפיע עליה שפע ברכות ממעון קדשך, הארץ תתן יבולה... ועץ השדה יתן פריו, ירעפו נאות דשא וגיל גבעות תחגורנה אף תעטרנה בשנת שובע שמחות בנעימות ימינך נצח — אמן!

בְּאִסְפְּקֵלְרִיָּה זְעִירָה

תשקיף הספרות העתית במדינת ישראל

— ישעיהו סיפר לו.
 — מאותו מקום שהחמור יודע אבוס בעליו.
 ושתיים מן התשובות על השאלה: „האם כדאי לשלוח את העצל אל הנמלה?”
 — לא, לא כדאי לקלקל את הנמלה.
 — לא כדאי. העצל ששלח שלמה המלך אל הנמלה לפני אלפי שנים — טרם הגיע אליה.

*

סופרי מפ"ם חוזרים לאט לאט בתשובה. שוב אינם עונים אמן אחרי כל המתרחש בברית המועצות, אלא מתריעים על מיתות בית דין לשעבר ועל דיכוי התרבות היהודית הנמשך בהווה. כן שוללים הם את התערבותה המופרזת של הביורוקרטיה הקומוניסטית בעניני ספרות. קובע זוריאל אוכמני („על המשמר", י"ג כסלו): „אוויר־נשימתה של יצירה היא החירות". קביעה זאת מאפשרת לנו לקבל גם את המשסה:

„אך אדמת־צמיחתה הוא הצורך, צורך שאינו מוטל מבחוק, אלא עולה מפנימה, מעצם מהותה לעמוד לצד האדם — — — ספרות גדולה היא תמיד אחריות, מילוי חובות; היא היפוכו של החופש האינטגרלי המופשט, היא מוראליזאטרית — — — לפי שתמיד היא מגשרת משהו, קוראת אל משהו, סועדת את האדם הנאחז באמונה, האדם הבלתי־נכנע, החותר לאיזה חוף”.

*

הדים רבים עוררו בציבורנו שידורי „קול ישראל” על הנושא: „מה קורא הנוער?” מתשובותיהם של נערים־נערות עובדים

ב„מאזנים” (חוב' חשון) מרצה ש. ה. ברגמן על הניגוד שנתגלע בין הקוסמוס ובין האדם. את מקור הניגוד הזה הוא רואה בהתעצמות הטכניקה, שהרסה את האמונה וגרמה להשתלטותו של ניהיליזם קיצוני. לדעתו „רק מטפיזיקה ואמונה הני זוגה מן המטפיזיקה יכולה להציל את האנושות”. עם זאת אינו מתעלם מתקלתה של הדוגמאטיקה הדתית שלנו, השומרת על הקליפה יותר משהיא שומרת על התוך:

„אצלנו קיימת הסכנה הגדולה של דת המותרת על מטפיזיקה ומצטמצמת בעשיית המצוות. גם בהבלטה זו של הצד המעשי של דת ישראל מותר לראות פעולה של התקופה הטכנית. המצוות מקבלות את משי־מעותן רק על ידי הכוונה המתבטאת במלים כגון: „לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכיני־תיה. מלים אלה ודומיהן אינן באות מעולם העשייה אלא מעולם אחר. ואנו חייבים להכיר ולדעת את העובדה, כי המטפיזיקה והאמונה פותחות לאדם דימוסיה חדשה, עולם חדש. למושגים כגון בריאה, גאולה, קדושה, נבואה, אין מקום בעולמה של הטכניקה, אך בלי מושגים כאלה והעולם אשר אליו הם שייכים, תהיה הדת ריקה ונטולת פעולה”.

*

והרי קורטוב מן המדור להומור וסאטירה ב„במעלה” (י"ב כסלו). על השאלה „מאין יודע השור קונה?” — ניתנו ארבע תשובות:

— הוא יודע מי חוסם אותו בדישו.
 — שור שור ודורשיו.

אם כן היא מלאכת-חיים, שהשיכלול בה אינו פוסק לעולם.*

הופיע הגליון הראשון של השבועון המ-
צוייר „עין בעין“ (ב' טבת), שהוא מעין
המשך לקודמו („פנים אל פנים“), ששבק
חיים לפני כשלוש שנים. בשער הגליון אומר
פינתס פלאי, העורך:

„אנו רוצים ש„עין בעין“ יהיה עתון
יהודי, תחילה יהודי ואחר-כך ישראלי. יותר
נכון: אם יהודי הרי ממילא גם ישראלי.“
העורך מסתייג מאלה „הרואים חזות-הכל
בהוויה הישראלית המצומצמת“, וממשיך:
„ואנו עתון יהודי רוצים להיות, כי מה
היא המדינה הזאת שלנו, אם איננה מדינה
יהודית. ומה הם כל ראשיה, שריה ואורחיה
(גם הותיקים וילידי הארץ בכלל) אם לא
יצירי וילנה, וארשה, צנעא וחאלב, וינה
ופינסק. ומה הוא שעושה כל אלה יהודים
וישראלים (גם כשהם אינם מודים בכך)
אם לא אותו גורל אחד, אותה מסורת אחת,
אותה דרך-חיים אחת אותו, אתה אחד ושמן
אחד ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ.“

*

סוף סוף זכו הסופרים העברים לבית
משלהם — בית הסופר ע"ש שאול טשרני-
חובסקי. בטקס חנוכת הבית נשמעו, כרגיל,
ברכות והובעו מישאלות. בשולי המאורע

הזה כותב א שאנן („דבר“, ד' טבת):

„מדינת ישראל — ביסודה היה התזון,
ונושאו העיקרי היה הסופר. ואילו בעשר
שנות ההגשמה מצא עצמו הסופר העברי
דחוק בפינה צנועה, — — — אותן הרי
בואות שעלו לישראל והיו לרוב מנינה
ולרוב בנינה, אין הן גיונות מפרי עטו של
הסופר העברי. ולא במ האשמה. תירוצים
אפשר למצוא תמיד, אך אלה לא ישנו את
העובדה האחת, — — — בין הספרות
העברית ובין המוני אורחיה של ישראל
יש חיץ, אם לא לומר תהום. בטקס חנוכת
הבית שמענו על תכניות טובות. ברם, אם
מבית זה לא יצא קודם כל, האות לסילוק
החיץ שבין ספרות ההוה העברית ובין

ולומדים נתקבלה תמונה עגומה: הנוער
נמשך אחרי ספרות זרה; גם בספרות הזרה
הוא מעדיף את הקולקל על המשובח. אולם
חיים גורי סבור שהמישאל היה חלקי ומקרי,
ולכן אינו משקף נאמנה את מציאותנו. הוא
שואל („למרחב“, כ' כסלו):

„מי, סוף-כל-סוף, רכש את אלפי ורבבות
הספרים שהופיעו בשוק ונעלמו? והוא
ממשיך: „יש בארץ זו חיים ספרותיים עזים,
חריפים, ערים. יש קורא, יש מבקר, יש
עונה לקריאה, יש נערות הנרדמות וספר-
שירים בידן, ויש חבר קיבוץ הנאבק עם
עייפותו בהצטוו בענגי-האבק היוזריים,
בפאתי גב“.

עם זאת דורש המחבר „ריאורגניזאציה
של לימוד הספרות. — — — שוב לא
לימוד ספרות משום שהיתה „ציונית“ או
משכילית, אלא צלילה למעמקים ודליית
מרגליות, והן מרובות, מהתנ"ך ועד אחרון
משוררינו, דרך האגדה ושירת ספרד ואי-
טליה והתסידות ודרך עגנון עז, כאמור,
החומר המרטט היום על האבניים — ספרות
ארץ-ישראל החדשה.“

*

בזמן האחרון מרבים להופיע אצלנו אנתו-
לוגיות וילקוטים, והשוק קופץ עליהם ובולעם
לתיאבון. יעקב פיכמן אין דעתו נוחה משפע
זה, שתקלתו מרובה ומברכתו, הואיל ורבים
מן המשפיעים הם בעלי-מלאכה גסים. פיכמן
טוען ומסביר („משא“, כ"ז כסלו):

„הטעות שנכשלים בה, מקורה בקלות
ההערכה של עבודת ליקוט גדולה. כל
הילקוטים הללו, שהיו לדורות רבים מקור
לימוד וסעד-לב ושעשועים של תורה, לא
נעשו בשום פנים עשייה מוכנית, לפי
תכנית חיצונית ואפילו לפי כללים מחו-
שבים — על כל פנים, לא לפיהם בלבד.
ספר שנתקבל על דורות, היה מחוייב חוקי
האינטואיציה של יצירה שדרכם דרך סתרים,
כמו באמנות ובשירה. המחבר נשמע לחוש
פנימי יותר משהוא נשמע לכללים — גם
כשנקבעו על ידי עצמו. — — — עבודה
כזו אינה עשויה להגיע לידי שלימות אלא

מסכם דן דאור: „אותן תכוונת בדיוק עושות את, הזמר המקורי שלנו ללא עממי. — — — ישוב הקיים עשרות שנים בלבד, ומורכב מעדות שונות בעלות הוי ותרבות מוסיקלית שונים לחלוטין, לא יצר תוך זמן קצר זה שירה עממית, כשם שלא יצר לא ריקוד עממי ולא מחזה מקורי.“ *

כינוס מפקחים ומדריכים הוקדש לבעיה אחת ויחיה: מה הם האמצעים והדרכים להעמקת התודעה היהודית הישראלית? אינא להלן קטע מדברי ש"י פנואלי על הוראת הספרות (הד החינוך, י"א טבת):

„בספרותנו החדשה קיימות יצירות רבות בעלות ערך רב מבחינת העמקת התודעה. אין מחסור בחומר טוב, עלינו רק לארגו ולהתאימו לתלמידינו. יצירות עגנון והזו יכולות לתרום רבות להעמקת התודעה היי הודית של תניכינו ואין אלה בודדים מבחינה זאת. משרד החינוך צריך לעודד חיבור מקראות, ובהן ממיטב הספרות מבחינת התודעה. שנית, צריך להועיד מחנכים ומורים שישבו על מדוכת הוראת הספרות בכלל. חוקה, שתמצא הדרך לנצל את הספרות למטרה געלה זו של חינוך הדור הצעיר.“ *

בארץ עושה עתה המשורר אהרן צייטלין. בשיחתו עם סופר „הבוקר“ מסר ד"ש מן הקיבוץ היהודי הגדול באה"ב. בין השאר אמר (הבוקר, י"א טבת):

בארצות הברית אינה קיימת כיום, בעיה יהודית כפי שהיא היתה קיימת בעבר בארצות אירופה ובפולין בפרט; אך, בעית היהדות, כלומר: של ההמשך היהודי על כל הכרוך בו עומדת במלוא חריפותה. בעיקר קשה הבעיה לגבי הנוער היהודי, הנהגה למעשה מכל הזכויות שארצות הברית מעניקות בשפע לכל אזרחיהן והוא עלול על כן לשכוח את מקור מחצבתו. על רקע זה נודעת חשיבות מיוחדת לחינוך היהודי על כל צורותיו, כי רק חינוך שכזה שיהא ראוי לשמו יש בכוחו למנוע תופעות בלתי רצויות של טמיעה והתבוללות.“

ב. י. ן—

רובו של העם — בטלה ומבוטלת משמעותן המעשית של שאר התכניות.“ *

בימים אלה נערך בתל אביב כינוס הסי תדרותי, שהיה כולו קודש לעניני התרבות במדינה. בהרצאות, וכן בוויכוחים שהתעוררו בעקבותיהן, נתגלגלה קשת רעיונות מגוונת ביותר. מהי נקודת המוקד בעשייה התרבותית שלנו? משיב על כך ישראל גורי (הפועל הצעיר, ח' טבת): „לצקת דפוסים חיים והוי תרבותי לעם היה, המתקבץ כאן מכל פינות תבל, והוא כולו מופצל ומפורד לעדות ולשטים, לפי הוי חיהם, מנהגיהם ושפת דבורם.“ יש הישגים, יש אורות. „אף על פי כן המצב קודר מאד; הפרוץ עדיין מרובה על העומד (הדגשה במקור — המעתיק) — בשדה התרבות בארץ, כמו בשטחים רבים אחרים. והרי אין חולקים כי הפרצות בשדה התרבות מסוכנות יותר מבשטחים אחרים, והן גם טומנות בחובן סכנות נוספות, ומרחיבות את הפרצות בשטחים אחרים.“

טוב שגמלה הכרה זו בחוגי ההסתדרות, שכן הבנת המצב לאשורו מסייעת לתיקונו. *

משוררים ומלחינים עושים אצלנו לטיפוח הזמר העממי, אך עדיין המטרה מהם והלאה. ומכיוון שזו לא הושגה — פונה הנוער אל הזמר הלועזי. מה הן התכונות העושות את השיר לעממי? דן דאור הציג שאלה זו לכמה מלחינים, והרי תשובות אחדות, שלוש שהן אחת (במחנה גחלי, ט' טבת): „שיר עממי אמיתי הוא אוניברסלי בנור שאו ומקומי בלבדו. בניגוד לפזמון, נושא של שיר עם הוא כלל-אנושי, מובע ע"י כל עם ועם בצורה המוסיקלית האופיינית לו“ — נאום משה וילנסקי. „צעקת מוכר הנפש, נגינת הקבצן העיוור, קריאת הרועה לעדרו — אלה הם היסודות האמיתיים של שירת עם.“ זו דעתו של יוחנן זדאי. בעקבותיהם הולך ניסן כהן הברון, מלחין-חייל: „שיר העם הם שירים פשוטים, קלים ללמידה ולזכירה, מבילים ביטויים מוסיקליים קבועים וחוזרים.“

הַעֲרָכוֹת וְדַבְרֵי-בִקְרָת

שִׁירָה לְשִׁמָּה

(קיום לדמותו הפיוטית של דוד שמעוני — ליום הזכרון הראשון)

מאת חיים תורן

אך גמול מעל כל גמול הוא שירה לשמה. («השיר והשר»)

א.

שִׁירָתוֹ של שמעוני שירה לשמה היא, הנובעת ממעמקי לב רגיש, רחום וחנון. כל ימיו כמחה נפשו «אל מרחקי הרז — למקום שם לא תגיע המולת הריק, כבודלח שם זכים עמקי המעמקים» («יש גם לטבע...»). ואף-על-פי-כן עד מה דבקה שירתו בהווייה הישראלית על עצבה, יגונה ושמחתה. אין לך חזיון בחיי האומה ביובל השנים האחרון, ששמעוני לא שר ולא הגיב עליו, בכתב ובעל-פה, וכדרכו בחום, באהבה ובכליון-נפש. עולמו, כעולמו של כל משורר-אמת, עומד במול החלום, בגבולות האולי". מיטב שיריו הליריים רביי-ההגות, עשירי-הציור והניגון הנפשי, חצב מלבו במרחבי שדות וכרמים מזהיבים, בין רוכסי הרים עלופי-סוד, הרחק מעיר ומתים משאון כרכים והמולתם. מיטב שיריו יצר בשעות הברוכות של בדידות, בדומייה העמוקה של ירק עצים, לחש עשבים, ציוץ צפרים ותבלת הרקיע, לאור נגוהות השקיעה או לפני עלות השחר, עת «הכל מחכה לנצורות, הכל מצפה לגאולה» («לפני עלות השחר»). ביחוד התרפק על הים, אתובי-נפשו, כשהוא שיכור מאור יום וים, מוקסם מרנן האינסוף ומרז הרעננות שהשיבו עליו גלי הים וכולו קשב לשיר כל הזמנים» הבוקע ועולה מתוך תמוהותיו. ואולם, גם בתוך אותם «ש"י עולמות של הוד וזיו וחוסן ודרור» («על הגג»), הבחינה

עינו וידעה נפשו כי „בוערים שדות ישראל“ וקלטה אזנו את תלונתו-התרסתו האילמת של הכלב על אכזריות-קשיחותו של האדם — תפארת יציריו של אלהים („סיפור כלב-הים“).

ב.

לכאורה, משורר המכונס אל תוך עצמו, מתבודד בתוך ד' אמותיו, מעבר לחיים ושאונו, ה„קולט את שיר ההווייה צרוף, זקוק בכור החלומות“ („בעליה“). כל „מיו נשא עיניו אל „אותו הפלאי הנכסף — הטבע“ („מצבה“) ותש כי בצהרי קיץ, תשואות חוצות וצוחות שווקים „יש תרעד פתאום המיית עוגב רסוק“ („בעצם צהרי קיץ“) והכל עורג וספוג געגועים לא-מרווים לעולם רחוק, אחר. לכאורה, משורר המבקש מחסה ומשען בסוד הדממה, שכל הווייתו אומרת בחשא, המשוטט בארצות החלום, מקשיב לדפיקת לבו של עולם ומעורר רחמיו על אלמי-נפש, שכוחי-אל „הענוגים כציץ וענותם כהר“ („הענוגים כציץ“). משורר-חלום, שגאולת עמו הופיעה לנגדו בדמות „שדה נרחב, בדה בלי גבולות, ים זהב מנומר בדגניות תכלת“ („מצבה“), אך מה סוערת, גועשת וזועפת בריכת שירתו במעמקיה. והלא כה ישיר:

לא שרתי לאלה, שנהלם אלם	ושירי לאלה, שיחד עמהם
על מימי מנוחות ונאות דשא דשן,	תעיתי בציה בלי הרף ודמי;
שלבם מתעורר עם שחר כסדרן,	שיחד עמהם בחשכת נדודים
עם ליל כהלכתו הוא נרגע וישן.	הדלקתי אבוקות ממוחי ודמי.

(שירים, ספר ראשון, תש"ט, עמ' ס')

לא ייפלא, איפוא, שמשורר הדממה ידע גם לזעוק ולשווע ממעמקי לב דווי ופצוע, אם בשעה ש„הופקר בית ישראל בידי חלאת שטנים“ („מכתב לאי-שם“) ואם בשעה שחמישה בחורי ישראל אמיצים ורעננים וטהורים יצאו לסלול דרך, לשתול ולגדל הנטרע ומצאו את מותם „על אחד ההרים, בארץ המוריה“... („בארץ המוריה“).

וכשם שידע לזעוק חמס כן היטיב לנחם ולעודד. בימי מסה ובשעות הקודרות והגורליות ביותר בחיי האומה הטיפף לזקיפות הקומה, לבטחון ולאמונה בנצח ישראל ונטע בלב את ההכרה הנאמנה כי „הפדות היא בחיוך, הישע הוא באור“ („ברית השחקים“).

ג.

שמעוני המוכיח בשער, המזעיק והמתריע, המייסר והמוקיע חטאים ופשעים, פשעי הפרט ופשעי החברה, מופיע בכל שיעור קומתו במשליו, שבחלקם כונסו אל ספרו: „בשבילי הביבר“, משלים וסאטירות. פשוטים ובהירים וחזורים אירוניה חדה ועוקצת הם משליו המצטיינים בשלוש המידות, שהן לדברי רמב"ע מידותיו של המשל: מלים מועטות, כוונה טובה ודמיון יפה.

שלל נגעי חיינו ונקודות התורפה של ההווי שלנו משמשים טרף למשלי שמעוני. חיצוי המעולפים והשנונים שלוחים אל כל אותם הגילויים שיש בהם כדי להבאיש את ריחה של המולדת ולהאפיל על אורה הטוב והמרענן. ויחד עם זה הריהו רב את ריב עמו, שדמו הופקר וכשה לטבח יובל. הממשל תובע זכות עמו המקופח והמרומה על-ידי אומות העולם העוטות מעטה צדק ויושר ובסתר נפשן יקננו הכחש, המרמה והצביעות.

חכמת חיים עמוקה מקופלת במשליו והם המשך ישר לשיריו הליריים, האידיליות, הפואימות (תיזכר במיוחד הפואימה המזהירה בכתר שירתו „אשת איוב“), פרקי-הזכרונות ופרקי-ההגות רבי-העניין („בחשאי“). מתחת למעטה של הפייטן הענוג מתגלה ההוגה המעמיק והלוחם האמין, שניחן בכשרון-הסתכלות חריף ובעוז-רוח.

ד.

שירתו הלירית של שמעוני צלולה ומתונה, כנה ופשטנית ונובעת מניגודים פנימיים וחיצוניים. מרחבי הטבע הנהדרים והזורים ברוסיה מולדתו לעומת צמצום עולמו בעיר-מולדתו בוברויסק, הולידו בנפשו משחר נעוריו מעין הרגשה של שניות ותלישות, יגון כרוני שישקע ביסוד מהותו הפיוטית בתקופת-חיינו הראשונה. והלא כה יתודה לפנינו באידיליה „יובל העגלונים“:

קדושה הילדות וקדושים ויקרים כל זכרונותיה —
 מראות הטבע הרוסי וצליליו ספגתי באבי,
 צללי יערות האופל וגאון נהריה העזים,
 דרוו ערבותיה הירוקות וזהב שדמותיה הרחבות,
 סערות אביבה המבריק ועצב סתוה הקודר,
 אלם שלגיה בחורף ותוגת אין-סוף מרחביה
 — מלאו את לבי על גדותיו —

כפילות אחרת, שהשפיעה על רוחו של המשורר בימי שחרותו — אגדת העבר הישראלי עם קסמי ההוד הרומאנטי וההתעלות שבה מול מציאות החוה הריאלי, האפור, החדגוני והמדולדל. כדי לרפא את הקרע שבנפשו והסתירות שבחיינו יצא המשורר לנדוד בעולם הגדול והגיע לידי תפיסה קוסמית והגות עליונה על גאון היקום והדרו. אולם הנדודים, התהיות והטעיות בארצות זרות ובין עמי-נכר חידדו את הרגשת גרותו ויתמותו בעולם, ומראות השגב הטיפי של הטבע המתנכר לא השביעו את נפשו, ששאפה לקבע חיוני וממשי ולמנוחה טבעית. שירתו ההוגה נכאים, שבה תססו מרד קובלני ושאיפה עזה לשינויים ותמורות, היתה הבעה נאמנה ומופתית לתלישות החויה היהודית והיתמות הגלותית בתקופה הרת-מאורעות ותמורות שלפני שחר התחייה והבניין הלאומי.

ה.

בתקופה השניה של יצירתו, בהיפגש אביבו „עם אביב של אומה מקיצה“ („מצבה“), חל מיפנה יסודי בהלך-רוחו. ישיבתו בארץ-אבות המתיקה מרירותו; שמש המזרח חיממה את נפשו והוא השמיע את השירה הראשונה על טבע המולדת, כמו שהוא, בישימונו הקודח ובהתנערותו לחיים חדשים. המציאות החדשה שצמחה כאן מתוך לבטים ו„חבלי-לידה“ קשים ומרים, גבורה עילאית, מסירות-נפש והעזה חלוצית, מתוך חדות-חיים וחדות-יצירה, הלהיבה את המשורר והרטיטה את נימי כינורו, שמשמיע צלילים ענוגים ועמוקים, קסומים-שכורים, רזויי געגועים וסוד. בשורה של אידיליות („ביער בחדרה“, „מלחמת יהודה והגליל“, „כרמית“, „יובל העגלונים“, „היורה“, „לקט“, „שיאונה“, „מצבה“, „רסיסי לילה“ ועוד), הרצופות ציורי טבע מרהיבים ומרעננים, הומור צלול ומתיקות נפשית, ביטא המשורר את חרדת הצמיחה והאמונה בהשתרשות הפלאית. בקוים לבביים ובשרטוטים בטוחים תיאר שמעוני את דמות דיוקנם של בוני המולדת, אנשי העמל והחזון, והשמיע באזנו את ניגון-הנפש של אותם חולמים ענווים וטהורים, שבאו לכאן רצוצים, דוויים וסחופים ובלבם הכמיהה אל „שמש-הזהב הברוכה של ארץ-מולדת נשכחה — לשחק-התכלת של ארץ-מולדת נשמה“ („חלוצים“).

האידיליות של שמעוני, לפי קצבן וסיגנונו, הן הימנון לכוח התחדשותה של אומה, לתפארת לבלובה וצמיחתה, „לעוז ועבודה ושגגת נעורים רעננים נשפכים כנהרות האביב“ („ביער בחדרה“); שיר-מזמור לימים גדולים ופלאיים אשר נדמה „כי היה האויר בעצמו אז כולו ספוג שירה, שירת נצוצים ראשונים של שחר לאחר ליל ארוך“ („רסיסי לילה“). ועל כולם שקויות האידיליות אור פנימי, שלות הראייה ודביקות בנוף מורא-הוד ובמראות הטבע הנשגבים של המולדת, שהמשורר „מצץ את יפים בעיניו ושאב את זהרם, כאילו חפץ לספגם אל תוכו עד יהיו לנפש מנפשו“ („יובל העגלונים“). וכך היה שמעוני למשוררה הטבעי והעממי של ההווייה הישראלית החדשה בדרך הרננה הנפשית ושמת העמל ופריו, משורר שחותמו אמת ומקורו אהבה ללא מצרים למכורה על קדושתה וחוליה, על נופה ושמותיה.

וזכה המשורר וכשם ששר את שירת התחייה של אנשי החזון והעבודה, כובשי המדבר ומפריחי השממה, אנשי העלייה השניה, כך שר גם על יתר העליות ואחרון אחרון — על מלחמת הגבורה והקדושה של יורשי בית חשמונאי. בדביקות, בחום ובענוה שר על ימים עטורי-הקסם והפאר של מלחמת העצמאות, על זוהר החירות ונס הקוממיות של מדינת ישראל.

„שבת צבי והתנועה השבתאית בימי חיו“*

בגד בשליחותו — המיר דתו והתנועה נת-
קיימה עוד אחרי זה ועברה כמה גלגולים
עד שנעלמה לגמרי.

למרות החומר הרב שנשאר על התנועה
הזאת הרי באופן יחסי נכתב עליה מעט
מאוד. בספר שלפנינו מגולל פרופ' ג.
שלום את כל פרשת התנועה הזאת. המחבר
ידוע כשולט שליטה בלי מצרים במקצוע
הקבלה, ידען גדול בחכמת ישראל והיס-
טוריון מעמיק ונוסף לזה הוא גם סופר
מזהיר. ואמנם בעבודה המקיפה הזאת בנה
המחבר את מחקרו על מקורות רבים ושונים,
מהם בלתי ידועים לנו עד היום. בניגוד לרוב
החוקרים רואה ג. שלום את הפורעניות
והגזירות של מלחמת השלושים וגזרות
ת"ח ות"ט רק כנסיבות-לוואי להתפשטות
התנועה השבתאית. את המניע העיקרי רואה
שלום בקבלה. השפעת תורת הסוד הלוריא-
נית היא שפתחה את לב הדור לקראת
המשיח שנתגלה. קבלת הארי ינקה את
תורתה ממקובלי ספרד, שעיקר חייהם
ותורתם היו תורת הגאולה והגואל. מצפת
יצאה תורת האר"י לתפוצות והגיעה לפינות
הנידחות ביותר של העם. היא חדרה בצור-
רת שונות לרוב בתי ישראל, והיא שהי-
שירה את הלבבות לקראת בשורת הגאולה.
לפי תורת האר"י מוטל על כל אדם
מישראל לתקן את נשמתו שנפגמה על-ידי
חטאו של אדם הראשון, כי מאז נפלו הנש-
מות לתוך עמקי הקליפות וציפו להעלאת
הניצוצות, לפי תורה זו יכול האדם על ידי
תיקונו בעולם התחתון לזרז את ביאת
הגאולה. כאשר נחרב בית המקדש גלתה
גם השכינה בין הקליפות הטמאות. וכך
אומר ר' חיים ויטאל תלמיד האר"י: „ומיום
שנחרב בית המקדש זו מלאכתו יתברך עד
שיכלה מלאכתו ללקוט כל הנשמות שנפלו
בין הקליפות... ועד שיגמור ללקט אפילו
אותם שנפלו עד הרגלים אין המשיח נגלה
ואין ישראל נגאלים... וכאשר יכלו הנשמות

הרעיון המשיחי הקדום של עם ישראל
נושא בחובו רעיון אוניברסאלי. רעיון של
עולם שכולו טוב. עולם של שוויון, צדק
וחרות לכל האנושות. ברם לפני גאולת
העולם צריכה לבוא גאולת עם ישראל,
גאולת העם שנביאיו ניבאו חזון אחרית
הימים. בפרט כשהעם הזה נמצא תחת
שעבוד של מלכויות, שעבוד רוחני וגופני.
הכיסופים למשיח היו חיים בלב האומה
בכל דור ודור, ואין פלא שהצפיה לגאולה
מצאה לה פורקן במחשבי הקץ שהופיעו
מפרק לפרק על במת ההיסטוריה של עם
ישראל. בכל דור ודור היו נסיבות וגורמים
מיוחדים שסייעו לאמונה שימי הגאולה
קרובים ובאים, אבל כשהרגה התנועה המ-
שיחית ממסגרתה המסתורית ויצאה למלא
יעודה, פרתה נשמתה, ומחשבי הקץ גרמו
בסופו של דבר רק אכזבה והוסיפו סבל
נוסף להמצפים לגאולה. גם התנועה השב-
תאית נססיונה היה להפוך את התקוה
המשיחית לממשות על סמך תורה נסתרה,
התנגשה במציאות המרה ששברה אותה
לרסיסים, ומאמיניה נחלו אכזבה מרה.

ברם התנועה השבתאית מקום מיוחד לה
בפרשיות המשיחיות, כי היתה זו תופעה
שלא היתה כמוה מקודם. בניגוד לכל שאר
התנועות המשיחיות שהיו מוגבלות במקום
וזמן, הרי תנועה זו התפרצה והתפשטה
בכל תפוצות הגולה. תורקיה, פרס, קור-
דיסטאן ותימן מזה, איטליה, הולנדיה, גר-
מניה ופולניה מזה. ולפלא כולם כבשה
לה תנועה זו לב הרבנים כלב ההמון הפי-
שוט. עשיר ועני כאחד נגרוו אחרי קסמה.
ועוד, כל התנועות המשיחיות נעלמו כלעומת
שבאו אחרי היעלמו של משיח התנועה.
בתנועה השבתאית קרה משהו מועז. המשיח

* גרשם שלום: „שבת צבי והתנועה
השבתאית בימי חיו“. הוצאת „עם עובד“,
תיא, תשי"ז, שני כרכים, 842 ע'.

עווי שאתה הגואל האמתי ואין זולתך
לגאול" (ע' 111).

רכים ראו בו אדם שנכנסה בו רוח
שטות, אדם חולה והזוה. גם הוא לא היה
בטוח בעצמו, כי מטבעו היה שבתי צבי
בן אדם פאסיבי והיה לו צורך בהנהגה.
לפי ג. שלום האיש שקבע במידה רבה את
גורל המשיח זאת גורל התנועה היה נתן
מעוזה. האיש ששבתי צבי פגשו בביקורו
בא"י בשנת 1664. מצעירותו עסק נתן
בספרי קבלה, התעמק הרבה בסוד המשיח
ובביאת הגאולה. שנים ישב מבודד ולמד
הרבה תורה וקבלה. בפגישה המקרית שנת-
קיימה בינו ובין שבתי צבי נתגבשה יצירת
התנועה השבתאית. יתכן שג. שלום מגזים
כאשר הוא מתאר את כשרונותיו וגדלותו
של נתן. הידיעות על נתן בנויות על עדויות
שונות ועל כתביו המיסטיים, ששוארו בידי
אנשי שבתי צבי. כתבים אלה נתפרשו ע"י
ג. שלום לפי רוח תאולוגית מסוימת, ואף
שהמחבר נזהר להיות אובייקטיבי בהסבריו,
הרי אין להכחיש גם עדות הצד השני.
בדברי המתנגדים לתנועה, ובעיקר בדברי
ר' יעקב ששפורטש בספרו "ציצת נובל
צבי" אשר חי בתקופה הזו, מצטיירת
תמונה אחרת לגמרי של נתן מעוזה, מזו
אשר בספר שלפנינו.

עם נתן כנביא ושלית התחילה השבתאות
להתגבש יותר ויותר. פרופ' שלום רואה
בנתן שליח לרעיון נסתר, רעיון אחר מזה
שהכריזו עליו בפומבי. בעצם הסתתר נתן
באצטלא של המשיח. רצונו היה שינוי
ערכים — להכניס מינות ואפיקורסות בתורה
הקיימת; רצון להרים דגל המרד נגד התורה
הכובלת את האדם למצוות וחוקים, להש-
תחרר מכל שעבוד רוחני וגופני ולתתור
לפריקת עול הדת והגלות גם יחד. לפי
דברי המחבר הצטעפה התנועה השבתאית
בצעף עיוני-מסתורי שמתחתיו מסתתר הרצון
לחיות בלי סייגים וגבולות ולתבנות מחיים
חפשיים. ומכאן ביטול כמה מצוות והתרת
איסורים רבים. עלידי מעשה איראצינאלי
רצו להגיע לדי ראצינאליזם מרחיק-לכת.

מלצאת משם או גם שכונתו תצא משם" (ספר הליקוטים מר' חיים ויטאל פ"ט ע"א).
כמאת שנה אחרי האר"י הוכנסו בקבלה
רעיונות משיחיים חדשים וזרים לרוחה המ-
קורי. הגורם לכך היו תקופות הסבל
שהגבירו את הכיסופים לגאולה. מן הגחונין
לציון שלימוד הקבלה קנה לו שביתה גם
אצל פשוטי העם, גם הם בידיעותיהם הקי-
לדשות חיפשו ותררו אחרי רמזים לקץ הגלות.
בתקופה הזאת התחילו להתפשט מושגים
על הגואל והגאולה, שמצאו לעצמם סמוכים
מזויפים בקבלה ובוזרה. סמלים קיבלו פיי-
רושים והסברים שהיו זרים לתורת ישראל
ולמסורת היהודית. בין הנורות היה גם
סילוף דמותו של המשיח. קבלת האר"י,
לפי ג. שלום, תמיד דיברה על משמעות
הגאולה, דמותו של הגואל עצמו אינה
בולטת שם. ומכיוון שכך, אפשר היה לה
לתנועה לקבל עליה משיח רפה-אגונים כשבתי
צבי, כי העיקר היתה הגאולה ולא המשיח
עצמו (ע' 41). רעיון דומה לזה הביעו
חוקרים גם על אישיותו של יעקב פראנק,
שצמח מספיקי השבתאות כחמשים שנה
אחרי מות שבתי-צבי. וכך מתאר שלום את
שבתי-צבי, מחולל הרעיון של התנועה:

"תלמיד חכם צעיר מחונן בכמה מעלות
ומבקש להתקדש בקדושת קונו. מגלה
סימני מחלה. שוקע במרה שחורה עד שהוא
מסתתר בחדר אפל וצר... הוא עושה דברים
יוצאי דופן ופאראדוקסליים... אין בכחו
להסביר את עצמו ולמצוא לשון משותפת
עם הבריות" (ע' 110). להיות שבתי צבי
שקוע בלימוד הקבלה הגיעו אליו שמועות
על הקאטאטרופה האימה שבאה על יהודי
פולין — גזירות ת"ח ות"ט. דם ישראל
נשפך כמים. פליטי התרב מגיעים גם לתור-
כיה ומספרים על הטבח האכזרי. שבתי צבי
מוצא במאורעות סמוכים לשנת הגאולה,
והיא שנת ת"ח הנזכרת בזהר כשנת תחית
המתים. הוא שרוי או במצב של דכאון. אולם
מגיעות גם שעות התרוממות הנפש, ובהן
הוא מרמה לשמוע קול מבשר לו: "אתה
מושיע ישראל... ונשבע אני בימיני ובורוע

פלאים. נכזבה התוחלת והדראמה התקרבה לקיצה. „הברית הועמדה לפני כל אחד ואחד: כי ישמע את דבר ה' מתוך גנה דין של ההיסטוריה שגורה על בשורת הגאולה כהזיה“, או להאמין במשיח שהמיר שליחותו במצנפת ישמעאלים שנחבשה לראשו, ושהמשיח נכנס בין האומות כדי להציל את עם ישראל“ (ע' 583). החלק הבריא שבין המאמינים ראה תיכף את הנזק לעם שיצא מתוך אמונת־הזיה זו ושבו אל חוק המסורת. הם אמרו שהיתה כאן משגה, ושהעונות גרמו לאמונה מוטעית זו. העולם הרבני התעורר ויצא להתקפה במקום להתגונן, כפי שעשו קודם לכן. יתכן מאוד שבושו ממעשיהם ומשום כך לא הרבו בהתקפות פומביות על משיח השקר. אבל השמועה עברה מהר בבית ישראל שיש לחזור בתשובה ושיש לצפות לאות מן השמים.

המרת שבתתי צבי לא שינתה תכניתו של נתן מעזה. הוא לא רצה לוותר. אמנם הוא לא עשה כמעשה קבוצת שבתאים שהמירה הדת כמעשה המשיח, אך המשיך לפרש את המרתו של המשיח כאות וסימן לבאות: אין בן דוד בא עד שתיהפך המלכות למינות (סנהדרין צ"ז ע"א).

ברם סימני השקיעה נחתמו על התנועה. שנתיים אחרי מותו של ש"צ, בשנת 1680 מת גם נתן. התנועה עוד פרפרה בפומבי כמה שנים ונדמה. פרופ' שלום מרמו שאמנם לא זכו שבתתי צבי ונתן להביא את הגאולה, אבל מתנועתם הסתמנו רעיונות חדשים בחיי היהודים. לדבריו הם היו מפלסי דרך לנתיבות חדשים. ההחלשה באמונה ובקנייני החיים של האומה הכינה את הדורות הבאים לאמנציפציה ולהשכלה ולחידיש החיים. „הם בקשו לפתוח את שערי הגאולה והסעירו את כל בית ישראל... את הדרך למעשים לא מצאו ובמסיבות הוייתם ושעתם לא יכלו למצוא, אבל הפיכת הלבבות שצמחה מזרע בשורתם, נתנה את אותותיה בתולדות ישראל“ (עמ' 795).

והשאלה נשאלת האם כדאי היה לשלם

לפי נתן יש לשבתתי צבי סמכות דתית עליונה. כוחו עדיף לא רק מכחם של הרבנים, אלא אפילו מכוחה של ההלכה. נתן זה הפיץ את התורה הזרה והמסוכנת שכאלו אלי ישראל צריך לתיקון, כי מיום שנחרב בית־המקדש וההודים הלכו לגולה קופחה שלימותו של ה' ותיקונו יכול לבוא רק על ידי העולם התחתון וזה תפקידו של שבתתי צבי למטה. שבתתי צבי הוכרו כנותן „תורה חדשה ומצוות חדשות“. נתן, שהיה ערום וזריז, הצליח לחפות על מטרות העיקרית והיא — החרבת היהדות. הוא חש שבני הדור היו מוכנים לגאולה, הלב היה פתוח ליום שכולו טוב ומשום כך נתן פתו לשבתאות בתחילה גם יהודים מאנשי שלומי אמוני ישראל. בין המאמינים נימנו אפילו רבנים ואנשי תורה. בהאמבורג הח' רימו חכמי הישיבה כל יהודי המדבר סרה במשיח. תחילה לא ראו הבדלים בקיום המצוות בין אנשי הקהל לה שהאמינו בשבתתי צבי ובין אלה שלא האמינו בו. רק בפרט אחד נבדלו, באמונה שהגיע קץ לגלות. ברם כאשר הגיעו הידיעות ששבתתי צבי ביטל צום ט' באב ושלח לכמה קהילות שינהגו כמותו, נחרבו התששות בין הגוטים לשבתתי צבי, שמא אינו המשיח המצופה. אכן היה הדור מוכן לגאולה, אבל לא במחיר של פירוק עול תורה ומצוות.

דומני שיש גם מן התפרזה בדברי המחבר המדגיש את ההשפעה היתרה שהיתה לשבת־אות גם כאשר נודע לנוהים אחריו על מעשי המשיח ועל פשיעותו בדברי התורה. מן המכתבים והתעודות שהמחבר מביאם בספר בלי משובאים נראה שהדברים לא היו ברורים. אמנם בין חבירות שונות של המאמינים מצא לו מהלכים הרעיון שבימי המשיח יחולו שינויים בתוקי התורה בסייגים ומנהגים. אבל כל הסמך לכך בדברי נתן היה רמו מהזהר שהגאולה תחזיר אותם לסוד עץ החיים, לחיים שלפני חטא האדם (ע' 258). היהדות המסורתית חשה בסכנה שארבה לה ויצאה למלחמה נגדה.

עם המרתו של שבתתי צבי ירדה התנועה

היהדות המסורתיים, על חוקי העם והלכותיו. ועוד פרט חשוב: חסידי השבתאות חלמו על הרף-ישראל ועל קבוץ גלויות. ברעיון המ- שיחי המסורתי גלומים קיבוץ גלויות והג- אולה בא"י ולא יתכן אחרת. נתן במכתו לא הדגיש את ארץ ישראל כמקום הכרחי לגאולה. נתן ראה את א"י כענין סובל דיתוי. הוא ראה תחילה את גאולת היהודים בכל מקום הימצאם (ב"דרוש התנינים" לנתן מעזה). ~~ניתן רעיון הגאולה~~ משכת ציון ומקיבוץ גלויות הרחיק מן המחנה יותר ויותר את המאמינים והתולמים על הגאולה. אלה שנשארו בתנועה הוכשרו להתבוללות ולהיעלמות מתוך כלל ישראל.

שלמה אידלברג

מחיר כזה עבור ניצוצי אמנציפציה והש- כלה? ניכר שהמחבר סבר כי הדבר היה כדאי אבל נדמה שאין הבעיה פשוטה עץ כרי לקבוע, שקיים היה קשר והמשך היסטורי בין השבתאות ובין תנועת ההשכלה. יש צורך בהוכחות מחזקות יותר. אמנם פרופ' ב. צ. דיגור בספרו "במפנה הדורות" נאחו ברעיון זה. אבל יש כמה היסטוריונים, וביניהם דובנוב, המטילים ספק בדבר. דעתם היא שההשכלה האירופאית היא שהיתה הגורם לערעור האמונה ולהכנסת חיי החולין לבית ישראל.

בסיכומו של דבר אולי אפשר לומר שמדבריו המאירים של פרופ' שלום אנו לומדים, שהשילון על התנועה השבתאית בא מפני שתנועה זו הרימה ידה על ערכי

לאור המצפון

(אחר ממתו של יהושע אובסי)

אהד שידע והכיר אותה מבפנים, מהשנים שבהן עסק בתורה בישיבות, שהמוסר היה נהוג בהן, — היה בעצם מוסרני במובן היותר געלה של תואר זה.

הוא שקד על טיהור מידותיו. ויותר משדרש מאחרים אורח חיים מוסרי, דרש ותבע מעצמו.

לא לחינם העריך כליכך את ר' ישראל סלנטר, יוצר שיטת המוסר, זה שהיה מסמלה ומגשימה בחיים.

שעת עלייה היתה לאובסי, עת היה משוחח על ר' ישראל סלנטר, על אישיותו, אורחות חייו, אמרותיו ומשלו.

מתוך כך יוכן גם בשלמה היו חביבים עליו ביותר י. ה. ברנר ויצחק למדן. הוא ראה בהם את הנאמנים, את המגשימים בחיים את התורה שהורו לאחרים ואח "הנצלים חיים על גחליהם".

אכן, י. אובסי הגשים בחייו את תורת המוסר.

ואחר ממתו כדאי לספר:

צר מאוד על אדם יקר-רוח וזך-מעש המסתלק מעולמו.

הדור פוחת והולך, ובני עליה מעטים. ופטרותו של י. אובסי, שהיה בעל מדריגה, היא אבידה שאין לה חליפין ותמורה.

ולבי בוכה על שאבד לי ידיד נאמן, עשיר-רוח וטהר-לב, שרבות השפיע עלי ורבות אני חייב לו.

ורב הצער על זה, שהימים אשר ישב י. אובסי בישראל עברו עליו מתוך מחלה, כאב וצער של בדידות.

י. אובסי לא היה מהמבקשים פירסום. מן הצנועים היה. — "כבודו פנימה".

ברם כל מי שנתקרב אליו היה מגלה את עשרו הרוחני והיה מתעשר ומתבשם ממנו.

רואה אני מן הסמל זה, שמאמרו האחרון, שנתפרסם ב"הדואר" (בגליון מ"ג כסלו), היה על המוסרנים ועל שאלת המוסר בכלל. י. אובסי — שעמד על תוך-תוכה של תנועה זו, ותפס אותה תפיסת שורש של

על הגייר כתב מתוך צורך נפשי רב ומתוך ראיית התוך ועיקר הדברים.

י. אובסי היה רגיל לפרקים להטעים בשיחתיו, שישנם סופרים „בעלי עט אחד“, וישנם סופרים „המשתמשים בשני עטים“ — בחינת עט עילאה ועט תתאה, המסתגל לטעם ההמון.

לפי בחינה זו שלו, נסיק, שהוא, י. אובסי, היה בעל עט אחד, עט עילאה, שהיה מונהג בידו האמונה והזהירה.

בהערכתו על ספרים ועל אישים היה חושש להגדשת הסאה, כשם שהיה חושש למחיקת הסאה. הוא התאמץ למצוא את המידה הנכונה.

לאור מצפוניו שקל כל מעשה וכל תגובה. המצפון היה לו למצפון באורחות חייו. חבל על האי שופרא. יהי זכרו ברוך.

שלמה דמושק

מעטים כמוהו הצטערו בצערם של תלמידי הכמים וסופרים הסובלים ומתענים. ומעטים כמוהו כאבו על עלבון כבוד ההורה ופירוי גוֹשֵׁאיה — שרי התורה.

אובסי היה מיצר אף בצערה של אשת חבר שנתאלמנה, הסובלת מחסור ונמקה בבדידותה. עד כמה שיוז הגיעה היה מתאמץ להקל על משא בדידותה ועניה. הוא היה מעורר גם את חבריו שישתפו עצמם בצערה. והכול נעשה מתוך ראייה ללב והבנה לנפש ובחשאי — בחינת: „מתן בסתר“.

גם במאמריו וברשימותיו של אובסי, שבהם התאחדו סגולות הסופר והמתרגם, מפעמת המוסריות. הוא הגיב נגד המקולקל והנפסד בחיים ובספרות והרים על גס את המוסרי, הבריא, הגרעיני והנאה. בהיר עין היה ובהיר גיב.

וסופר „המעמקים“ היה. כל מה שהעלה

עם זכרו של אליעזר בן-יהודה

העברית בניו-יורק, כי „מבחינה מדעית אין כלל מבטא אמיתי ולא אמיתי. כל מבטא של ציבור מה, הנהוג בקרב הציבור הזה ומקובל לרוב הגדול של המדברים, הוא אמיתי לזה הציבור. וברית טבעית כרותה לכל הלשונות, כי המבטא אינו דבר קיים ועומד בעינו, אלא עלול להשתנות. והוא משתנה פחות או יותר מהרה, ובמידה פחות או יותר גדולה לפי טבע העם ולפי תנאים רבים פנימיים וחיצוניים, שאין כאן המקום לפרוטם“ (מתוך הרצאתו, שנתפרסמה בחור ברת, הוצאת ההסתדרות העברית באמריקה, תרצ"ז).

הפרופ' שארפשטיין, שישב בראש האספה ההיא, מצטט בספרו אותו דבר מדברי בן-יהודה, לפי מקור שהיה לפניו, בקצת שינוי נוסח ויתר בירור: „הבדלי מבטאים קיימים בכל לשון, ומהשקפה סוציולוגית אין מבטא נכון ולא נכון. המבטא תלוי באקלים הארץ,

א. על אליעזר בן-יהודה והמבטא הספרדי

זכתה „סתירה“ ברשימתי על הספר „ארבעים שנה באמריקה“ מאת הפרופ' צבי שארפשטיין, שגרה מאמר רב ענין מאת א. ר. מלאכי: „אליעזר בן-יהודה והמבטא הספרדי“ („בצרון“, תוכרת א' תשי"ח), שחשיבותו רבה מצד עצמו. ואשר לסתירה — אין סתירה.

צינתי מתוך דבריו של פרופ' שארפשטיין את העובדה, שאליעזר בן-יהודה, מחייה הדיבור העברי במבטא הספרדי (אגב, הוא קרא לו: „מבטאם של בני ארץ ישראל“, או: „המבטא המזרחי“, ולא אשכנזי — „מבטאם של בני הגולה שבמערב“), לא קינא כלל למבטא הזה לגבי דוברי עברית בחוץ לארץ, ואף הדגיש בראשית דבריו בהרצאתו בוועידת היסוד של ההסתדרות

ריקה לבטל את מבטאם על סגולותיו של בגלל התי' הטיתית והקמץ הפתוח, שאינו אלא ממשלה למתחילים בלימוד הלשון העברית.

כ. ראשון לראשונים ומבשר לאחרונים

בזכרנו את אליעזר בןיהודה, הרינו הופ' כים את דפי ההיסטוריה של תחיתנו הלאר' מית אתורנית, אל הדפים הראשונים, אליעזר בןיהודה הקדים את הרצל, הקדים את אהוד העם, הקדים את אבי תקופתח חיבת'ציון, את פינסקר, והקדים את סמולנסקין, הגיבור הטרום-היסטורי של תנועת תחית ישראל. במאמרו הראשון, שנדפס ב"השחר" בשנת תרל"ז בשם "שאלה נכבדה", ושהוא קרא לו: "שאלה לזהטה", היו גלומים סבר כל עיקרי תורת תחיתנו הלאומית. במאמרו זה הביע את השקפתו, שמפעליהם הישוביים של משה מונטיפיורי וה"אליאנס" בארץ לא יצליחו ולא יעשו פרי, אם כי עשירים הם ובעלי אמצעים כספיים גדולים, כי על כן מפעלי יחידים הם. המפעל הלאומי צריך שלא יהיה מפעל יחידים, כי אם של העם כולו — זו היתה אתר כך נקודת השקפתו של הרצל ב"מדינת היהודים". בקונגרס הציוני הראשון עמד שלמה מאנדלקרן והציע להביע תודה לבארון רוטשילד וליישר כחו על מפעלו הישובי, שפעל כיחיד למען העם — חרה הדבר להרצל, שראה בזה פגיעה בעקרון ציוני חשוב, עיקרי, כלומר: הציונות אינה מפעל של יחיד!

אליעזר בןיהודה סיים את מאמרו הראשון בשורות אלה: "אם עשה נעשה את הדבר הזה, ויכולנו עמוד ותשועת ישראל מהרה תצמת. ארץ ישראל תהיה המרכז לעם כולה, וגם אלה אשר יהיו בחוץ לארץ ידעו כי "עמם" בארצו ישב, כי שפה וספרות לו שמה" — בשורות האלה טמון גרעינה של תורת המרכז הרוחני של אחד העם.

חיים אורלן

בהסתגלות כלי המבטא לתנאי המקום ובשאר תנאים — אין פה אפוא שום סחירה בין הדברים האלה ומסקנתי באותה רשימה, שהשפיע על בןיהודה מגעו הקרוב עם היתרות האמריקאית ועמידתו על "אקלימה" ושאר תנאים, שאינם כשרים לקליטת הה- ברה המזרחית של בני ארץ ישראל, ומשום זה לא קינא לה באמריקה. מלאכי מסיק מתוך אותם הדברים מסקנה אחרת: "אם גם נחפז למצוא סמוכין להבריו באקלים ותנאי המקום — לא ליהודי אמריקה, כי אם לעדות השונות בארץ ישראל התכוון" — אולם הסמוכין האלה אינם נמצאים כלל בדברי בןיהודה המובאים בזה בשתי נוס- חאותיהם.

ושמענו מפי אהוד בןיהודה, השהה בארצות הברית, שזוכר מדבריו של אליעזר בןיהודה, שהוא לא התכוון כלל להעביר את בני הגלויות על מבטאיהם העבריים השונים. אייבהנה זו, היתה, לפי דעתו של מר אהוד בןיהודה מקור הקטרוג על מבטאו של בןיהודה. כונתו היתה להוסיף על המבטאים האחרים את "המבטא של בני ארץ ישראל", שהוא המבטא העתיק ביותר, לפי הוכחותיו, רוב הסגולות ביותר, שמנה אותן בהרצאתו ההיא: הנגינה הנכונה — לעומת "מבטא בני הגולה שבמערב", הקוראים את כל המלים מלעיל; באותיות — שאין "בני הגולה שבמערב" מבדילים בין א' לע', בין ח' לכ' הרפויה, בין ט' לתי' דגושה בדגש קל, בין כ' דגושה בדגש קל לק' ובין ת' רפויה לסי' ובתנועות, שההבדל הניכר ביותר שבהן בין שני המבטאים הוא בקמץ הגדול. הנה כזה היה המבטא הספרדי המפואר של בןיהודה. אולם מכל סגולותיו המנויות לא נשתיר עוד בפנינו, אלא התי' הרפויה המבוטאת כט' והקמץ הנקרא כפתח, כפי שזניאל פרסקי, המדבר במבטא האשכנזי המנוגן כהלכה, גיל לומר: "אין בין המבטא שלי והמבטא הספרדי" אלא הבדל התי' והקמץ... הבעייה היא איפוא, אם כדאי בשביל בתי הספר הנמוכים (מאוד!) באמ-

תשובה

יש לציין שבדברי בן־יהודה על האקלים במנצי־המקום אינם חדשים ומקוריים ביותר, ורבים מחוקרי לשונות ומבטאים עמדו על זה עוד לפני בן־יהודה. כשהיה למסקנת אורלן שאין לה שום יסוד בדברי בן־יהודה על „אקלים” ו„תנאי מקום” וגם מהעדר ידיעה על חיי בן־יהודה בשנות גלותו באמריקה, כתבתי: „אם גם נחונן למצוא סמוכין לדבריו באקלים ותנאי המקום — לא ליהודי אמריקה, כראם לעדות השונות בארץ ישראל התכוון”, ולא כמסקנה וגם לא כהשערה אמרתי זאת, כי אם מפני שהגתה זו מתקבלת יותר על הדעת ממסקנתו של אורלן. ואם לפי דברי הריצנט של „ארבעים שנה באמריקה” אין „הסמוכין האלה נמצאים כלל בדברי בן־יהודה המובאים בזה בשתי נוסחאותיהם”, יש מקום לשאול: למה טרח אורלן להביא שתי נוסחאות, בעת שההרצאה שבאה בחוברת שהוציאה ההסתדרות יצאה מעטו של בן־יהודה, ו„מהנוסח” ב„התורן” סילק בן־יהודה אתריותו. זכנ יש להעיר שגם במסקנת אורלן ישנן שתי נוסחאות, דבריו למעלה: „ומשום זה לא קינא לה באמריקה” אינם נמצאים ברצוניה שלו. בה יביא את עדותו של שארפשטיין „כי לא היתה בהרצאתו של בן־יהודה משום קנאות למבטא הספרדי” (יעיין גא מר אורלן במאמרי „בן־יהודה והמבטא הספרדי”, ומצא את הערתי על זה).

מעדותו של אהוד בן־יהודה אין שום ראיה לצדקת הגתתו של אורלן. מתי שמע אהוד מפי אביו „שהוא לא התכוון כלל להעביר את בני הגלויות על מבטאיהם העברים השונים”, לפני מלחמת עולם א' או לאחר המלחמה? לפני המלחמה היה אהוד נער צעיר לימים, ובימי ישיבת משפחת בן־יהודה באמריקה נמצא אהוד בגרמניה. אולי שינה בן־יהודה, אחר המלחמה, את דעתו כשאלת המבטא בתפוצות הגולה, אבל לפני שובו לארץ ישראל מאמריקה ידועה למדי עמדתו השלילית למבטא האשכנזי וגם

בציטאטות מהרצאת בן־יהודה וזכרונות שארפשטיין וגם מגביית העדות של אהוד בן־יהודה שמביא מר אורלן אין משום חידוש ושינוי למסקנתו. שהשפע על בן־יהודה מגעו הקרוב עם היהדות האמריקאית תקמידתו על „אקלימה” ו„שאר תנאים”, כי המבטא הספרדי, שהיתה ברכה בו לתחיית הדיבור העברי בארץ, אינו בהתאם ל„אקלים” ו„שאר התנאים” של לימוד הלשון העברית באמריקה. „נקודת התורפה” של מסקנתו זו היא שאורלן ביסס אותה על יסוד רופף — זכרונות שארפשטיין, וכפי שהראיתי במאמרי „בן־יהודה והמבטא הספרדי”, ייסד שארפ־שטיין את זכרונותיו אלה על הדין וחשבון של ועידת ההסתדרות העברית שרשם המנוח אהרן פרנקל וגדפס ב„התורן” (זה המקור שאורלן מזכיר למעלה ששארפשטיין השתמש בו, אבל לא הזכיר אורלן את שם הסופר והעתון). וכן גם הוכחתי שנעלם מעיני שארפשטיין גילויי הדעת של בן־יהודה ב„התורן”, שבדין והתשבון נמסרו דבריו שלא כהלכה.

אלמלא עבר אורלן על התומר ב„התורן”; כעיין במאמרי „ההסתדרות בתקופתה הראשונה” ומשוחה את השינויים ברשימת הזכרונות של שארפשטיין שנדפסה ב„הדואר” והשינויים שעשה בהכניסו אותה בספרו „ארבעים שנה באמריקה”, לא היה בא למסקנה זו.

הרצאת בן־יהודה היתה מדעית, לא הטיף בה להברה הספרדית וגם לא התנגד למבטא האשכנזי או מבטא אחר. וכן לא נגע בן־יהודה בהרצאתו זו בשאלת הגתת המבטא בלימוד העברית בבתי הספר באמריקה. הוא לא התעניין כלל במצב החינוך העברי בארץ זו, ומלבד ביקורו בבית הספר הלאומי לנערות בהגלת המנוח ת. א. פרידלאנד, לא ביקר שום בית ספר עברי. לא היה לו לא מגע קרוב ולא מגע רחוק עם היהדות האמריקאית, עד שנוכל להסיק מסקנה כזו שבן־יהודה הסכים להברה האשכנזית בגולה.

קנאות למבטא האשכנזי, אבל לפניו בימי
 „אחיצבר“ „עגב“ על הספרדית, הכל לפי
 צרכי השעה. ומה ראה יש כאן?
 א. ר. מלאכי

כאן, בניו יורק, הביע את קנאותו למבטא
 הספרדי. וכן בלתי מובן לשם מה הכניס
 אורלן את דניאל פרסקי בבעיה זו. אחרי
 תקומת מדינת ישראל התחיל פרסקי להראות

ספרים שנתקבלו במערכת

מאות וחמשים שנה לפטירתו. יוצא לאור
 ע"י מחלקת התרבות של הקונגרס היהודי
 העולמי בניו יורק והמחלקה לחינוך ותרבות
 תורניים של הסוכנות היהודית, ניו יורק,
 זיפר, יעקב, איש היה בארץ, חמישה
 סיפורי מעשיות שבהם מסופר מקצת חייו
 של ר' ישראל בן אלעזר ז"ל המכונה
 הבעש"ט. ציורים יוסף ברנגר. הוצאת ספרים
 מ. ניומן, בע"מ, תל אביב, תש"ו, 168 ע.
 ...י. זיפר, מן הדקים והמעודנים בסופרי
 אידיש, המעתיק בעצמו יצירותיו לעברית...
 מספר באהבה ובהוקרה, בנעימה לירית דקה.
 ספר השוהה לנפש הצעיר והבוגר כאחד.
 רות, בצלאל (ססיל), היהודי דישראל.
 עברית י. אורן. הוצאת ספרים מ. ניומן
 בע"מ, תל אביב, תש"ו, 211 ע.

הלוציזם, יהודית, מושגי היהדות בת-
 קופת ההשכלה. הקדמה מאת פרופ' יוסף
 קלזנר. ספרית „עדוד“ לעבודות דיפלומה
 ועבודות דוקטור. הוצאת „דביר“, תל אביב,
 בהשתתפות פרס קלזנר של עיריית תל-
 אביב ופנו למוסמכי האוניברסיטה העברית
 בירושלים, 1955, 131 ע.
 הלרווינלנסקי, שרה, ר' יצחק עראמה
 ומשנתו. הוצאת מוסד ביאליק וחברת „דביר“.
 ירושלים ותל אביב, תש"ו, 236 ע. „הספר
 בא להעמיד את משנתו הפילוסופית של
 יצחק עראמה על בניין שיטתי ולקבוע את
 מקומו בתולדות הפילוסופיה העברית של
 ימי הביניים“.
 הרמב"ם, תורתו ואישיותו, בעריכת ד"ר
 שמעון פדרבוש. קובץ לרגל מלאות שבע

ב ש ו ר ה ט ו ב ה !

**למחברים, מוציאים לאור ולכל המעוניינים
 בעסקי דפוס —**

ההזדמנות המצויינת ביותר להדפיס ספרים, כתבי-עת וקונטרסים
 מכל הסוגים — היא בבית הדפוס של המדפיס המפורסם

א ב ר ה ס ש א ו ל ז ו ן

**העובר למיאמי, פלורידה, והחל מאמצע
 פברואר הוא ממשיך שם את פעולתו**

אף להבא נקפיד על טיב העבודה, שכבר יצא לה שם בכל הארץ.
 בגלל הסידורים הטכניים המשוכללים, עם בסידור רגיל או על-ידי
 צילום (פוטו-אופסט) בכל שלש הלשונות, תיעשה כל הזמנה
 בזמן הקצר האפשרי ביותר ובתכלית הדיוק וההידור ובעיקר --
 במחירים השווים לכל נפש.

בית-הדפוס יעמוד תחת היריסדיקציה של אגודת הסדרים
 היהודיים, סניף 83, בניו יורק

ABER PRESS INC.
 2512 N.E. SECOND AVENUE, MIAMI, FLORIDA

רשימות וסקירות

ועידת פיסגה ופיכוייה

אין כיקצה משאונות יפה לבטחון המדינה. כלל זה חל כמובן אף על מעצמה גדולה כארצות-הברית. וכבר נימנו וגמרו רוב מדינאים לסכם את חומרת המצב בהנחה, כי "מעז יצא מתוק", ומאכזבות הקליעים הבין-יבשתיים וה"ספוטניקים" הסובייטיים תבוא התעוררות רבה לאמריקה. התעוררות זו היא שתסייע בידה להדביק את המעצמה המתחרה במורח גם מבחינה צבאית טהורה וגם מבחינה מדעית-טכנולוגית באותם השטחים המסויימים שבהם סנת הכשולן גדולה ביותר.

אפילו כן, אין חומרת המצב תלויה במצב הצבאי והטכנולוגי בלבד אלא גם במצב המדיני והדיפלומטי. שאם נקבל כנתינתה את אמירתו הידועה של קלאוזוביק, שהדיפלומאטיה אינה אלא המשכת המלחמה בדרכי שלום, הרי שאין "חלל ריק" בשטח הדיפלומטי, כשם שלא ייתכן חלל ריק במערכות המלחמה. יתר על כן, התקדמות הטכנולוגיה והמודע גרמו לכך, שעוד מעט לא יהיה חלל ריק לא רק על פני כדור הארץ אלא גם בין הכוכבים והמזלות. על כרחך אתה למה, שאין לדחות פעולה די-לומאטית דחופה רק מטעם זה שאין היא נוחה לצד הנידון בשעה זו. אמנם, מיקוח מתוך חולשה כלשהי קשה ממיקוח מתוך חוסן, אבל פעמים ההימנעות ממיקוח קשה מזה ומזה.

עצם ההודאה של מקימילן, שיש הכרח שהמערב יגיע לידי הסכם פירוק נשק עם רוסיה, כמוה כהסכמה לצדקת הטענה של האופוזיציה בבריטניה הטוענת להפסקת ניסויי פצצת המימן מיד וללא-תנאי. אשר לטענתה העיקרית השנית של האופוזיציה, שהבסיסים האמריקניים בבריטניה ופצצות המימן של חיל האוויר האמריקני עלולים לסבך את בריטניה במלחמה אטומית "אמרי-קנית", הבלוט מקימילן את "זכות-הויטו" השמורה לממשלת בריטניה בנידון השימוש בקליעים האטומיים מבסיסה.

כאן אנו עדים שוב להתעלמות המדינאים הבריטים כאחרים מן המציאות המלחמתית-הטכנולוגית החדשה, שהרי לפני ימים מעטים הדגיש המלומד האטומי הידוע, פרופ' אייזדור ראבי את גודל הסכנה והקושי שבמלחמת-תגמול אטומית-מימנית. התקפת פתע של אויב בפצצות מימן על מרכזי החיות וההתגוננות של ארה"ב עלולה למנוע ניהול פעולת תגמול מאורגנת מן המרכז, ותצויר שעת חירום שבה תהא ההכרעה, אם לפעול בפצצות מימן או בקליעי מימן, נתונה בהכרח, מחמת החורבן הכללי של המרכז, בידי מפקדי ביסי קליעים או אף בידי מפקד אוירון יחיד. לא קשה לשער גודל התקלה של הכרעה הנתונה בידי יחידים בדרג נמוך באופן יחסי בסולם הצבאי וללא דרג בסולם האורחני, שאין בידם כל הנתונים הדרושים להכרעה שקולה

גבולות החלוקה משנת 1947: "כל מה שידוע לי על שמועות אלה הוא מה שקראתי בעתונות. כבר השיבותי פעם לשאלה זו בהפנותי את השואל אל העמדות הידועות שנקטו שני הצדדים בנידון הסכמי שביתת הנשק, ולא הוספתי אז שום הערה משלי. זוהי זכותה וגם חובתה של מזכירות א"ם לשים לב לרקע ולעמדת הצדדים. והרי זה רחוק מאוד מכל נקיטת השקפה עצמית כיצד הפתור בעיה זו. ועיקר תשובתי בראשיתה: איני יודע בעניין זה אלא מה שקראתי בעתונות". מתשובה זו משתמע הרצון הברור לראות בדרישת הערבים לחזור לתכנית החלוקה ולגבולות החלוקה ולגייס לצורך זה את תמיכת הסובייטים וסיון מתודש מצד הערבים להתחזיר לקדמותם הצעת הסדר שבוטלה על ידם הם, ואין זו אלא ראייה מהרהורי לבם, שדבר אין לה עם המציאות או עם מידת האובייקט ביות והצדק העשויה להביא שלום לחלק עולם מסוכסך זה. וכדרך שאמרה שרת החוץ הישראלית לכתב-חוץ אחד: "איני רוצה להאמין שברה"מ תומכת בדרישת הערבים לחזור אל גבולות החלוקה. כשאני לעצמי הנני בטוחה שצעד כזה לא יביא שלום כי אם סכסוכים חדשים למורח התיכון".

אשר לשלום צודק במורח התיכון העיר המזכיר: "יש לי חלומות משלי בנידון זה. אך לעתים רחוקות אני משתף מישהו בחלומותי". ואין תימה בדבר: בסופו של חשבון מחזור לו למזכיר הכללי של א"ם שאינו מייצג, במובן ידוע, אלא "מושג מופשט גרידא" — את "משפחת העמים הבינלאומית ולא מרכזיות ממשי משלה".

"ועידת הסולידאריות" בקאהיר

בסוף השנה האזרחית נעלה בקאהיר "ועידת הסולידאריות האפריקנית-אסייתית, שבה גונתה מדינת ישראל בכל התריפות, הידועה מועידת באנדונג שמלפני שנתיים. ההבדל הוא רק בזה, שבעוד אשר ועידת באנדונג ייצגה ממשלות ומדינות באפריקה ובאסיה, הרי משתתפי ועידת קאהיר ייצגו

ולא הסמכות וההכנה הדרושות לכך. מטעם זה, ומטעמים אחרים, אמר פרופ' ראבי, הסכנה גדולה הרבה מכפי שמתארים אותה. והנה, גם ההנחה, שבמקרה התקפת אויב תהא דרושה הסכנה כלנית לפעולות תגמול אטומיות של כל הממשלות החברות ב"נאטו", או לפחות של שתי הממשלות הנוגעות בדבר במישורין: אמריקה והארץ שהבסיס המסויים נתון בתוכה, אינה עולה לכאורה בקנה אחד עם הנאי המציאות המלחמתית-הטכנולוגית החדשה. האומנם תהא שהות לוואשינגטון ליטול רשות לפעולת תגמול מכל ממשלה וממשלה חברות "נאטו" במקרה שתותקף הבריה האמריקנית, או בסיסי האויר האמריקניים באשר הם? האומנם אין פירושו של "שוויון זכויות הויתור", שעליו דיבר מקימלן בענין בסיסי הקליעים, ערובה לשיתוק ולא לשיתוף פעולה בן בעלי-הברית?

מטע האמרישילד

מטעו של מזכיר הא"ם, מר האמרישילד, למורח התיכון, פעם לירדן ולישראל, ופעם למצרים, הוכתר בהצלחה יחסית. במסיבת העתונאים שכינס בשבוע נתן כמה תשובות לשאלות, שעם כל הסתום שבהן, כדרכו מאז, גילה מקצת מדעותיו על כמה בעיות השנויות במחלוקת בין ישראל לערב. בעניין שהותו של חיל א"ם ברצועת עזה ואפשרות החזרתו, אמר: "ישנם עניינים שהם בבחינת קבועים ועומדים ואינם מצריכים דיון מיוחד. העצרת הצביעה בעד התקציב לחיל הא"ם לשנת 1958. לפנינו שנה ארוכה שבה עלולים להתארע דברים שונים. אין מי שמוכן לדון במצב העלול להתפתח כעבור שנה ויותר". — מדבריו אלה משתמע לפחות שנאצר לא העלה כל דרישה להחזרת חיל-המשלוח של א"ם מרצועת עזה בשעת ביקורו זה של המזכיר הכללי בקאהיר, ושאין המזכיר הכללי חושש להעלאת דרישה כזאת מצידו בעתיד הקרוב.

תשובה עוד יותר מעניינת ניתנה על ידו לשאלה בדבר השמועות על "שיבה אל

ולא להיגרף בו יחד עם שאר קציני כנופייתו. העובדה שהמפלגה הקומוניסטית במצרים עודנה בחזקת איסור ואף לא הוזמנה לאותה ועידה (כשם שלא הוזמנו הקומוניסטים הישראליים, מטעם אחר כמובן), עובדה שמעלים אותה שרידי ידידיו של הדיקטטור המצרי שבמערב כדי ללמד על טוהר כוונותיו, כבר חדלה מזמן לעשות רושם על יודעי דבר בוואשינגטון.

מדינת ישראל, שלא נרתעה בפני איומי באגודג והחלטותיה העוינות של משתתפיה הרשמיים, ודאי שלא תירתע מפני איומיהם והחלטותיהם הפרועות הקיצוניות של משתתפי ועידת קאהיר הבלתי-רשמיים. אפילו כן אין להקל ראש בנוק התעמולתי ובתקלה ליחסי ציבור הכרוכים בהחלטות האנטי-ישראליות (ובעד הפליטים הערבים) שנת-קבלו באותה ועידה. אמנם, מדינת ישראל פרצה בשנתיים האחרונות את טבעת ההסגר והבדידות הבינלאומית גם באירופה (על ידי הידירות ההדוקה עם צרפת) וגם באסיה (בורמה) ובאפריקה (גאנה, ליבריה) גם מבחינה דיפלומטית וגם מבחינה כלכלית. אך מאמציה עודם בראשיתם והאויב חוק, ואף אמצעי הלחץ שבידו שונים הם ורבים. האדיר שבהם הוא כמובן איום הנפש והתרם הכלכלי שהתפשט לאחרונה גם באזור המפרץ הפרסי. אך מדינות ערב אינן בוחלות מל-השתמש גם באימים ובאמצעי לחץ שונים אחרים. ברור כי החלטות קאהיר תשמשנה בידם מכשיר נוסף לחבל באינטרסים של מדינת ישראל ככל אשר תמצא ידם. באי כוח המזרח הקומוניסטי הושיטו כמובן יד עוזרת בוועידה לפעולה המדינית העוינת נגד ישראל. אנו רשאים להניח, כי בשוכם לארצותיהם לא ייקסו ולא ייעשו בשל כך ולא יושמו במאסר על ידי ממשלותיהם. וכן אנו רשאים להניח כי עובדה זו תמשש בידי ממשלות אלה הוכחה נוספת ל"חופש המשטר והדעות" בארצות אלה...

יצחק עברי

בעיקר רק את עצמם, כלומר קבוצות ויחידים "יוצאי דופן" מארצות לא-קומוניסטיות שונות, ונציגי ארצות הקומוניזם האסייתי, בכללן אסיה הסובייטית וסין הקומוניסטית, שייצגו את מדינותיהם במידה כה מוצלחת עד שהשתלטו כמעט לחלוטין על הוועידה כולה ונתנו לה חזות של "וועידת שלום" קומוניסטית לכל פרטיה ודקדוקיה. אמנם, המצרים ניסו להשמיץ את קול "הנייטרליזם הפוזיטיבי" של נאצר ואף סירבו לקבל את התקציב הסובייטי להקמת המשרד החדש של הארגון האפריקני-אסייתי, שמרכזו היה בקאהיר. אך מלבד הויתור הסובייטי על ההשתתפות בתקציב זה — לא השיג נאצר דבר, אם לא נביא בחשבון את העובדה, שהפיק תועלת תעמולתית ופירסומית מוועידתם של חמש מאות צירים מארבעים ארצות. זעקת ה"נייטרליזם החד-יובי" שלו הפכה עד מהרה ל"קול דממה דקה", ואילו המחאות נגד "האימפריאליזם המערבי" ונגד ישראל המשמשת כ"מקפצה" לאימפריאליזם זה, גברו והלכו עד שהיו להתקפה בלתי מרוסנת ובלתי מוסוית על הדימוקראטיות המערביות ועל אמריקה בראשן.

המסקנות המתבקשות מוועידה זו הן ברורות למדי: הכרזותיו של נאצר על גישושי דרך בכיוון המערב לחוד והמעשים לחוד. אפילו אם יש שמץ של כנות בכל אותן שמועות שהוא מפיק על רצונו העז להיחלץ ממלתעות הדוב הסובייטי, לבל ישסענו כשסע את הגדי, הישגיו בשטח זה הם עלובים למדי וכמעט מגוחכים ובוועידת הסולידאריות בקאהיר הופגנה אולת ידו בצורה גלויה לעין כל.

הידיעות שפורסמו בעיתוני ארה"ב על נסיון "להסתיר" את הוועידה בשולי הגליון של "האראם" ושאר עיתונים מצריים רשמיים הן בגדר נחמה קלושה. גם אם יוכח שנאצר כבר חושש באמת פון ייגרף בשטפון התע-מולה הקומוניסטית, אין מי שיוכיח לנו כי עוד כוחו עמו לעמוד בפני השטפון הזה

ידיעות

זה לא כבר הופיע בהוצאת "מלילות", תל-אביב (ספריה לשיפור הלשון ועיונים בטבע), ספרו החדש של משה סתוי, "פרקי טבע ולשון". הפרקים מחולקים לשלושה מדורים: "טבע ולשון", "מילונים" ו"תשור-בות לשואלי ולמשיגי".

נפטרים

מרדכי ליפסון ז"ל. —

נפטר בתל-אביב, ביום כ"ט בטבת. כבן שבעים ושלוש היה במותו.

מ. ליפסון (יאבורובסקי) נולד בביאליס-טוק ולמד בישיבת "תפץ חיים" בראדון. לאחר כך ישב כמה שנים באנטורפן והשתתף בעתונות האידית ופירסם מכתבים מבלגיה בשבועון "העולם". בראשית מלחמת העולם הראשונה בא לאמריקה ונצטרף למערכת הירחון "התורן". בתרע"ח ערך את הכרך השני של "לוח אחיעבר". הוא השתתף בעריכת השבועון "העברי", שיצא מטעם המזרחי והשבועון הציוני "דאס אידישע פאלק" והיה עוזרו הקבוע של העתון היומי "אידישעס טאגעבלאט". בתרפ"א נמנה בין המייסדים והעורכים של "הדואר" שהיה פועל במשך תשעה חדשים בערך כעתון יומי והשתתף בעריכת "הדואר" השבועי בשנת השנית.

מ. ליפסון עלה לארץ-ישראל בשנת תרפ"ח. כשנסד העתון "הצופה" ערך את המוסף הספרותי. הוא הוציא את הספרים "מדור דור", אוסף שיחות חולין, שניגות ותודים מגדולי ישראל בשלשה כרכים; "מידרש זוטא", אגדות התורה; "אמשול לך משל", משלי המגיד מדובנא וכן גם הרבה לתרגם מסופרים איריים ואומות העולם.

פרס ביאליק לנתן אלתרמן ולשואל ליברמן

פרס ביאליק של עיריית תל-אביב ניתן השנה למשורר העברי הידוע, נתן אלתרמן על ספר שיריו "עיר היונה" ולפרופ' ש. ליברמן על הוצאת ה"תוספתא". בטקס חלוקת הפרס נוכחו דוד בן-גוריון, ראש ממשלת ישראל וז. שניאור. יושב-ראש הטקס היה חיים לבנון, ראש עיריית תל-אביב. בין אורחי הכבוד היתה מאניה ביאליק, אשת המשורר, אהרן צייטלין, השונה כעת בארץ, ועל את הטקס בהרצאה על ביאליק.

פרסי רמת-יגן לשנת תשי"ח

פרס ראשון להכמת ישראל הוענק לפרופ' נחום סלושץ בן 85 לאות הוקרה לעבודתו הספרותית-המדעית וכנוסע-חוקר ישראלי העתיקים בצפון אפריקה. הפסלת מאניה הילמן קיבלה את הפרס לאמנות הפיסול בעד הפסל "שבועת הגבור". פרס אמנות הציור ניתן לצייר א. סטימצקי בעד תמונתו "מנוף הגלב".

פגישה עם משה סתוי (סטאבסקי)

פגישה עם הסופר מ. סתוי במלאת לו שבעים שנה נערכה בתל-אביב מטעם המחלקה לתרבות ולנוער של מועצת פועלי תל-אביב-יפו.

זיכרו במסיבה ד. זכאי ממערכת "דבר" ומ. אסף, עורך העתון הערבי "אל-יום". הסופר עצמו תיאר את דרכו בספרות. בבואו לארץ בשנת 1911 עסק בעבודת כפיים וחזר אל העבודה הספרותית עשר שנים לאחר מכן.

מפעלי ניר זאמריקאיים ישראלים בערבון מדגבל

בחדרה, ישראל, מציעים מגיות לסך של ששה מיליון דולאר לשוק האמריקאי החל מיאנואר 8, 1958. ההודעה הזאת נתפרסמה על-ידי מר יוסף מאור, יושבראש ועד המיניהלה. ההכנסה תלך לקראת תכנית הר-חבה, שתכלול הקמת בית-חרושת ראשון לייצור עיסת-נייר (פולפ) בישראל והתקנת מכונת-נייר שנייה. בית-החרושת יוכל להס-פיק לחברה בערך כחצי של צרכי עיסת-הנייר שלה. מכונת-הנייר התחדשה תכפיל את ייצור הנייר של 37,000 טון לשנה. מר יוסף מאור הוא נשיא החברה "הודסון" לייצור עיסת-נייר ונייר בניו-יורק.

בית הסופר על שם טשרניחובסקי

בתל-אביב נחנך בית הסופר על שם שאול טשרניחובסקי, שישמש כבית מרכזי של אגודת הסופרים במדינת ישראל. בבנין החדש ישוכנו מפעלי אגודת הסופ-רים, ובכללם הקרן לעידוד היצירה על שם יצחק למדן, המוסד הביבליוגראפי "גנונים" על שם אשר ברש, שבו מרוכזים כמאתים אלף כרטיסים על כתבי סופרים ותולדות חייהם; מערכת "מאזנים" והוצאות הספרים של אגודת הסופרים וכן גם מפעל שיקום על שם דוד שמעוני לתרגום הספרות העברית לשפות לועזיות.

הצלחת "ענבל" — להקת הריקוד הישראלית

הצגותיה של "ענבל" בניו-יורק, בתיאטרון "מארטין בק" זכו להצלחה רבה. העתונות הרימה על זס את הביצוע האמנותי של הקבוצה בריקוד, זמרה ומשחק. המחול התנכ"י "שירת דבורה" הצטיין בקצבו המזרחי המקורי ובתיאום הנהדר של ריקוד, שיר ומשחק. אין ספק שסיור הקבוצה בהג-לתו של ס. יודוק וקרן התרבות האמרי-קאית-ישראלית בכמה מערי אמריקה יקרב את האמנות הישראלית אל לב הקהל הרחב בארצות-הברית.

ד"ר אביגדור טשרניקובר ז"ל.

מת בשנת הששים ואחת לימי חייו. הוא עמד בראש המחלקה להיסטוריה קדומה שבאוניברסיטה העברית בירושלים. ד"ר טשרניקובר התמתה בחקר התרבות היוונית. בעברית יצא ספרו "היהודים והיוונים".

שכנא שטיין ז"ל.

מחנך ומחבר ספרי לימוד עבריים בפולין ובאמריקה. לפני כעשרים שנה הוציא את הספר "אבני חן", לקט דברי דרוש על ספר בראשית. הוא השתתף בעתונות העברית ובכתבי-עת חינוכיים ועשה הרבה למען ארגון המורים.

הרב שלמה זלמן קלוניצקי-קליון ז"ל.

נפטר ביום ד', כ' טבת במונטריאל. כבן תשעים היה במוותו. הוא למד בישיבת סלז-בודקה ונסמך להוראה על-ידי ר' יצחק אלהנן ז"ל. בשנת 1924 בא לאמריקה וכאן פירסם את ספריו "אוצר טעמי חז"ל" ו"מלון דקדוקי".

קרן למד מזמניה את הסופרים להמציא את ספריהם

קרן למד לספרותנו בשתי הלשונות שלחה הזמנה לסופרים העברים והאידיים בארצות אמריקה שימציאו את ספריהם שהופיעו בשנת 1957 לקרן לקראת השנה העשירית לחלוקת פרטי למד.

השופטים יקבעו ארבעה פרסים — 500 דולאר כל אחד בעד שני הספרים הנבחרים באידיט ושנים בעברית, שעל שער הספר יהיה רשום שנת 1957, או תשי"ד-תשי"ח. הספרים מצפון אמריקה צריכים להגיע עד אחד במארץ, 1958, ומארצות דרום-אמריקה — עד הראשון באפריל, 1958. יש לשלוח את הספרים בשני טפסים על-פי הכתובת:

LOUIS LAMED FOUNDATION
42 East 69th Street
New York 21, N. Y.

Greetings from . . .

**ED TAUSSIG
FORD, Inc.**

Broad at Bilbo

Greetings from . . .

WEINER'S STORES

2610 McKinney

Greetings from . . .

**CLAIRMONT
TRANSFER CO.**

1950 South 4th St.
Milwaukee 4, Wis.

Greetings from . . .

**LEFLORE BANK
& TRUST CO.**

Greetings from . . .

**MINTZ
CONSTRUCTION CO.**

3121 Euclid Avenue
Cleveland 15, Ohio

Greetings from . . .

**PEOPLES ICE &
COAL CO.**

73 City Hall Ave.

Greetings from . . .

**FEDERAL BOILER
CO., Inc.**

Midland Park, N. J.

Greetings from . . .

**BLUMENTHAL-KAHN
ELECTRIC CO., Inc.**

43 S. Liberty St.
Baltimore 1, Md.

Greetings from . . .

DREILING MOTORS

230 S. College

Compliments of

A FRIEND

Greetings from . . .

**THE B. H.
STIEF JEWELRY CO.**

214-216 Sixth Ave. No.

Greetings from . . .

**THE
G. M. McKELVEY CO.**

210-226 West Federal St.

Greetings from . . .

CHECKER CAB CO.

2124 St. Marys Ave.

Greetings from . . .

**EVANS AMITYVILLE
DAIRY, Inc.**

47 Wellington Place
Amityville, N. Y.

Jack Esformes

12 Bronx Terminal Market
Bronx, N. Y.

Trad Electronics Corp.

1001 First Ave.
Asbury Park, N. J.

Use the Pleasant Laxative

Ex-Lax is the laxative you enjoy taking. Tastes like delicious chocolate, and gives thorough relief gently and comfortably. Ex-Lax is America's biggest selling laxative—used for over 40 years.

Buy the Economy 79c Size

Save as much as 41c

Also available in 37c and 15c sizes.

When Nature "forgets"... remember

EX-LAX

THE CHOCOLATED LAXATIVE

האחים טברסקי
בית-דפוס

עברית ואידית

אנו מתמחים בהדפסת כל מיני

ספרים

רבניים ומודרניים, וגם עבודת-דפוס כללית.
מבחר גדול של אותיות. מכונות מודרניות.

TWERSKY BROTHERS

1555 MACOMBS ROAD

New York 52, N. Y.

CY 9-7525

Published monthly by Bitzaron, Inc., 1141 Broadway, New York 1, N. Y. (except from Feb.-March, May to August, and Nov.-Dec., when published bi-monthly). Prof. Nahum Glatzer, Contributing Editor, Prof. Simon Halkin (Israel), Prof. Harry A. Wolfson, Editors; Dr. Maurice E. Chernowitz, Managing Editor. Annual subscription, payable in advance: \$7.00 per year; foreign, \$8.00. To members of the Armed Forces half rate. Entered as second class matter, January 5, 1940; re-entered as second class matter, Jan. 14, 1958 at the Post Office at New York, N. Y., under the act of March 3, 1879. Copyrighted 1958, by Bitzaron, Inc. All rights reserved. Opinions expressed in the articles of Bitzaron represent the opinions of the authors and do not necessarily reflect those of the editors and publisher. Subscriptions are automatically renewed unless we are notified otherwise.

הורים עברים — רשמו את ילדיכם
במחנות העברים
מסד א' ומסד ב'

וב"מכון העברי להדרכת הנוער"

למחנות מתקבלים ילדים וילדות מגיל 6-16 רק
לכל העונה.

למכון מתקבלים בנים ובנות מגיל 16-18.

הורים עברים מגויירוק ומערי השדה, המעוניינים
לשלוח את ילדיהם ל"מסד" בעונת תשי"ח —
מתבקשים להזדרז בהרשמה, כדי להבטיח מקום
חנייה לילדיהם.

600 חוננים וחוננות מ-25 ערים בארה"ב וקנדה
ולמעלה מ-165 מדריכים ומחנכים חנו בעונת
תשי"ז ב"מסד" א' וב"מסד" ב'.

לפרטים לפנות אל:

MASSAD CAMPS, INC.

120 West 16th St., New York 11, N. Y.
Tel. WAtkins 4-9372

הסתדרות נשי מזרחי
באמריקה

Mizrachi Women's
Organization of America

מביעה את צערה הגדול ויגונה העמוק
על הסתלקותו של מנהיגנו הדגול, איש
הרוח והמעשה, חולם ולוחם בעד עמנו,
תורתנו וארצנו — נשיא "המזרחי"
לשעבר, נשיא מכללת "בר-אילן"
ברמת-גן, ישראל

ד"ר פנתם חורגין ז"ל

מי יתן לנו תמורתו.

זכרונו יהיה לנצח!

אלו הן המהדורות של ד"ר פלטיאל
בירנבוים שיצאו להן מוניטין בכל חוגי
היהדות כאן:

הסדור השלם \$2.75

סדור לשבת ויום טוב

עם קריאות התורה, \$3.25

בלי הקריאות, \$3.00

מתזור השלם לראש השנה ויום כפור
\$2.75

סליחות ליום הראשון, \$0.50

פרקי אבות, \$1.25

סדר הגדה של פסח, \$2.50

משנה תורה לרמב"ם

הוצאה מקוצרת, מנוקדת ומבוארת \$5.00
אוצר היהדות

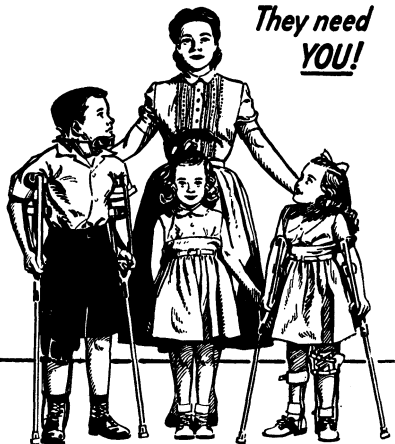
מקראה אנגלית עשירה התוכן, \$5.00

HEBREW PUBLISHING CO.

79 Delancy St., New York 2, N. Y.

Join THE MARCH OF DIMES

They need
YOU!

החתימו את ידיכם על ה"בצרון"

Greetings

from the

Philadelphia Chapter
American Technion Society

support

**THE TECHNION, ISRAEL'S INSTITUTE
OF TECHNOLOGY**

The Technion is the only College of Engineering and
applied sciences in Israel.

It is recognized as the "MIT of the Middle East." The
Technion is the key to Israel's future economic and
industrial independence.

ROSE I. BENDER
Executive Director

MONTE H. TYSON
President